

**KESSLER
HUBERT DR**



AZ AGGTELEKI BARLANG

leírása és feltárásának története

Szerző fényképeivel és rajzaival

„IBUSZ”

MÁV. HIVATALOS MENETJEGYIRODA
összes bel- és külföldi utazási irodáinál:

Felvilágosítások minden utazási ügyben.

Egyéni és társasutazások rendezése.

Autókörljáratok.

Jegyváltás a világ összes utazási eszközeire.

Hálóhelyek és étkezőjegyek eladása.

Idegen valuták, hitellevelek stb. beszerzése,

bankszolgálat.

Szállodaszoba foglalás kül- és belföldön.

Vizumügyek és útlevelek.

Budapesti főiroda: V., Vigadó-tér 2.

Telefon: 180—820.

„IBUSZ” — AUTOBUSTOURS

Városmegtekintések.

Egynapos autobuszkirándulások vidékre.

Többnapos autobusztársaskirándulások bel- és külföldre

Autobusz és magánkocsi bérletek.

Budapest, V., Vörösmarty-tér 7/8.

Telefon: 186—544, 187—576.

ELŐFIZETÉS AZ ÖSSZES BEL- ÉS KÜLFÖLDI LAPOKRA:

„IBUSZ” Hirlaposztály.

Budapest, V., Akadémia-utca 10.

Telefon: 117—630.

KESSLER HUBERT DR.

AZ AGGTELEKI BARLANG

leírása és feltárásának története



Szerző fényképpel és rajzaival

TARTALOMJEGYZÉK:

Előszó	3
Általános tudnivalók	5
A barlang tudományos vonatkozásai	7
A feltárás története	14
A barlang részletes leírása :	
I. A villanyvilágítással ellátott szakaszok	
a) A jósvafői szakasz	20
b) Az aggteleki szakasz	23
c) A kecsői szakasz (Domic)	26
II. A hosszú túra Aggtelektől Jósvafőig	29
III. Különtúrák :	
a) A Rókabarlang	35
b) A Labirintus	35
c) A Törökmecset oldalága	36
d) A Retekág	37
e) Az Ördöglyuktól a kecsői bejáratig	39
f) A II. csónaktúra	42
g) A kecsői bejárattól az aggteleki bejáratig	43

Felelős kiadó : Kessler Hubert dr.

— Mérnökök Nyomdája, Budapest. 6846. —

Előszó

Az aggteleki barlangrendszernek a Felvidék visszacsatolásával történt örvendetes gyarapodása szükségessé tette, hogy a barlang kalauzának ez a harmadik kiadása is megjelenjen. Ez a könyvecske most már magában foglalja az egész barlangrendszer leírását a visszacsatolt barlangszakasszal (Domica) együtt. Ezenkívül feltüntettem a jelenlegi állapotnak megfelelően a barlang látogatásához szükséges tudnivalókat, megközelítési és elszállásolási lehetőségeket.

A villanyvilágítás bevezetése óta olyan nagyfokú érdeklődés mutatkozik e nagy természeti kincsünk iránt, hogy előbb-utóbb el kell készülnie az egész barlangot a legrészletesebben tárgyaló nagy monográfiának, addig azonban ez a kis könyvecske szolgáljon útmutatóul a barlang páratlan szépsége és tudományos érdekessége iránt érdeklődő közönségnek.

A barlang elnevezése körül eddig elég nagy zavar uralkodott. Az ősidők óta Aggteleki barlang név alatt ismert barlang csak kb. 4 km hosszú volt. Az évek folyamán azután a kutatók egyre nagyobb járatokat fedeztek fel, amelyek más községek határa alá nyúltak. Ezért szóba kerültek a *Jósvafői barlang*, *Hosszúszói barlang* elnevezések is. Különösen utóbbi teljesen helytelen, mert a legújabb mérések eredménye szerint a barlangnak egyetlen járata sem nyúlik *Hosszúszó* község határa alá. Igen régiek még a *Baradla* és a *Domica* elnevezések is, de ezeket szláv hangzásuk miatt mielőbb el kell ejteni.

A hatalmas barlangrendszer legnagyobb része *Aggtelek* község alatt vonul, ezért legcélszerűbb az ősi *Aggteleki barlang* elnevezést használni, legfeljebb az egyes barlangszakaszokat különböztetjük meg a megfelelő község nevei szerint. Így szólhatunk az *Aggteleki barlang* jósfafői, aggteleki és kecsői szakaszáról. Ha a barlang cseppkődíszeit is ki akarjuk a barlang nevében emelni, akkor használhatjuk az *Aggteleki cseppkőves-barlang* elnevezést is (nem cseppkőbarlang!).

Ezzel kapcsolatban meg kell még említenem, hogy a barlang jelenleg közel 22 kilométeres összhosszával túlszárnyalja a világhírű olasz *Postumiai barlangot* is. Az *Aggteleki barlang* tehát *jelenleg a világ legnagyobb ismert cseppkőves barlangja!*

Már ez a körülmény magában is elegendő ok arra, hogy mindenki megismerje ezt a csodálatos magyar természeti kincset, a felvidéki hegyeknek ezt a rejtett gyöngyét és meggyőződjön arról, hogy *él még a mesék birodalma a föld alatt!*

A szerző.

Általános tudnivalók

Az *Abaúj-Torna* és *Gömör-Kishont* vármegyék területe alatt vonuló barlangrendszernek ma három főbejárata van: a keleti bejárat *Jósvafő*, a középső bejárat *Aggtelek*, a nyugati bejárat *Kecső* község területén nyílik. Mindegyik bejárattól kb. 1—1 óra hosszat tartó séták tehetőek jókarban tartott utakon, villanyvilágítás fénye mellett a barlang belseje felé. Ez a három barlangszakasz (Jósvafői-, Aggteleki-, Kecsői-szakasz) egymástól annyira különböző, látványosságaik, jellegzetességeik annyira eltérőek, hogy csak *mindhárom* szakasz megtekintése után nyerünk átfogó képet az egész barlang páratlan szépségéről és érdekességéről.

Ezeknek az ú. n. „Rövid szakaszok“-nak a megtekintésére az említett bejáratoknál átlag óránként indulnak vezetések; a pontos indulási idők a mindenkori autóbuszmenetrendekhez igazodnak.

Míg a rövid szakaszokat még a legkényelmesebb nagyközönség is megtekintheti, az ú. n. „Hosszú túra“, vagyis az Aggtelektől Jósvafőig terjedő főjáratnak a megtekintése csak kitartóbb gyaloglóknak ajánlható. Ebben a hatalmas barlangszakaszban egyelőre még nincsen villanyvilágítás, ezért itt nagyfényerejű petrolgázlámpákkal világítanak a vezetők. Ez a túra kb. 5 óra hosszat tart. Ennek megfelelően változatos látnivalók, élmények olyan sokaságát nyújtja, ami bőven megéri a fáradságot. Meg kell jegyezni, hogy ez az 5 órás földalatti túra megközelítően sem olyan fárasztó, mint egy felszíni, hasonló időtartamú kirándulás. Ez részben a kellemesen hűs, tiszta levegővel, részben a figyelmün-

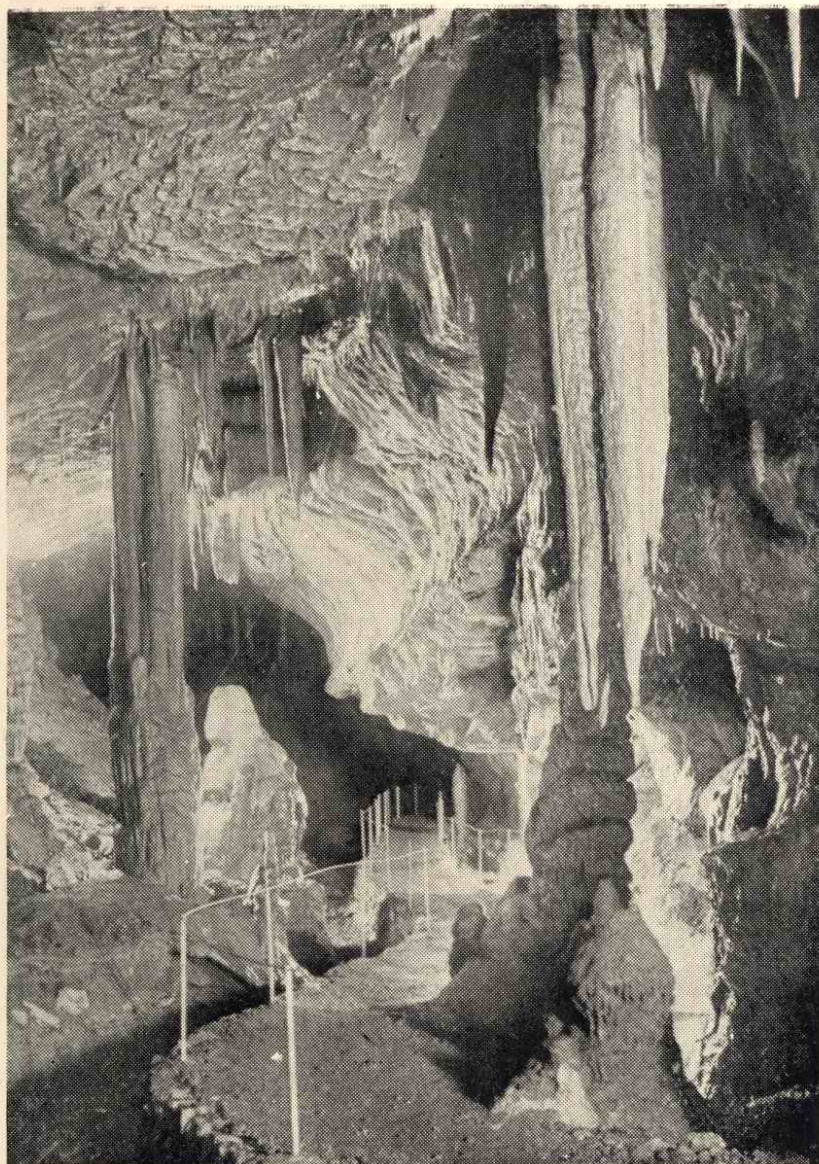
ket állandóan lekötő látványosságokkal magyarázható.

A természeti szépségekben való gyönyörködés mellett komoly, izgalmas sportélményt nyújtanak a „Külön túrák“. Ezekre természetesen csak gyakorlott vagy legalábbis edzett turisták vállalkozhatnak. A szükséges felszerelést (bányáslámpák, védőruha, gumicsizmák, kötel stb.) a Barlangigazgatóság kölcsönzi. Ezekre a túrákra nincs rendszeres vezetés, ezért előzetes jelentkezés szükséges.

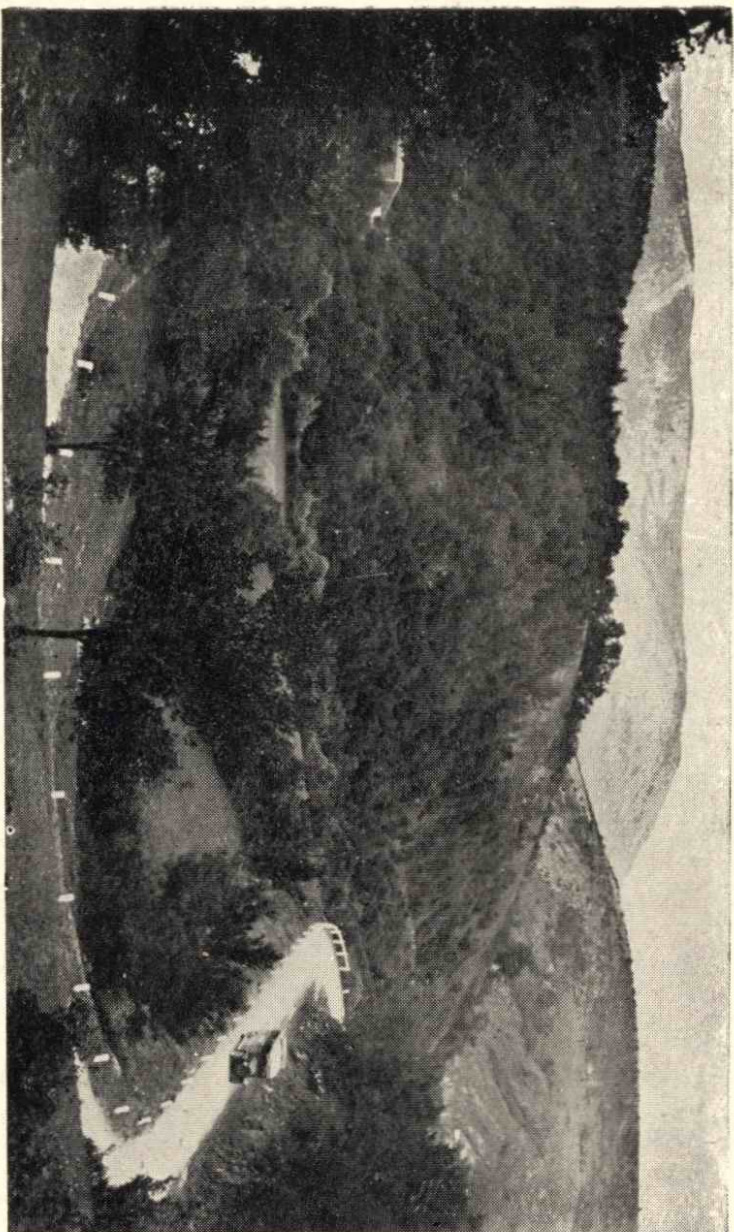
A barlangot három vasutállomásról lehet megközelíteni. *Szinről* 12 km-es, *Putnokról* 33 km-es, *Pelsőcről* 10 km-es autót vezet a barlanghoz. Tavasztól őszig mindhárom állomásról rendszeres autóbuszjáratok közlekednek. Egész éven át jelenleg csak *Putnokról* közlekedik autóbuszjárat, *Pelsőcről* ilyenkor bérkocsit lehet fogadni. A nyári időnyben ezenkívül *Miskolcra*, *Kassára*, *Lillafüredre*, *Gyöngyösről* és *Rozsnyóról* is indulnak rendszeres kirándulójáratok. Az autóbuszjáratok részletes menetrendjét és a barlang megtekintésével kapcsolatos utazási kedvezményeket a hivatalos MÁV-menetrend tartalmazza.

A barlang autón *Kassáról* 68 km-es, *Miskolcra* (Sajószentpéteren át) 70 km-es jó autót közeli lehet meg. Benzinkút az aggteleki bejáratnál.

Megszállási és étkezési lehetőséget a kecsői bejárat előtti 42 személyes, az aggteleki bejárat előtti 90 személyes és a jósvafői bejárat előtti (most épülő) 100 személyes korszerű turistaszállók nyújtanak. Jósvafőn ezenkívül saját partfürdő, tó csónakázási lehetőséggel, erdei sétautak, tennispálya a hosszabb tartózkodást, üdülést is igen vonzóvá teszik. Nyáron és ünnepek alkalmával ajánlatos a szállást előre biztosítani.



Útrészlet a jósvafői barlangszakaszban.



A jósvaíói barlangbejárásthoz vezető autót.

A barlang tudományos vonatkozásai

A barlang keletkezése a felszíni víznyelőkön keresztül a mészkőhegyek belsejébe került csapadékvizek oldó (korrozio) és mechanikai (erozio) hatására vezethető vissza. A mészkő ugyanis más kőzetekhez viszonyítva aránylag könnyen eresztí át a vizet. A víz a már eredetileg meglevő szűk hasadékokon, diaklázisokon keresztül halad a legközelebbi völgy — a mi esetünkben a jósfafői *Forrásvölgy* — felé, ahol források alakjában napfényre tör. A víz a rendkívül szűk repedésekben eleinte csak igen lassan és nagy nyomás alatt folyhat, kémiai oldóhatása tehát elég kedvező körülmények között érvényesülhet. A szűk hasadékokat tehát egyre jobban kioldja, tágítja. Gyakorlatilag a mészkőnek, más kőzetekkel ellentétben, nincsen, vagy csak nagyon kevés a málladéka, amivel a keletkezett üregek esetleg újra betömődhetnének. Az egyre bővülő hasadékokban a víz mindnagyobb sebességgel rohan, a nagy nyomás is megszűnik, hiszen a víz most már nem mindig tölti ki a kibővült hasadékok teljes keresztmetszetét.

A víz oldó hatása tehát lassan csökken, de ezzel szemben egyre erősödik a rohanó víz és a vele tovasodrott törmelék *koptató*, *mechanikai* hatása, az *erozió*. Az *Aggteleki barlang* kifejlődését, hatalmas üregeinek keletkezését még az a körülmény is igen kedvezően elősegítette, hogy a barlang vízgyűjtőterületéről besodrott nagymennyiségű pliocénkorú kvarckavics is állandóan koptatta, súrolta a jóval puhább mészkövet.

Nagyobb földalatti üreg, folyosó tartósan csak úgy állhat ellen a beomlás veszélyének, ha a szélesség és magasság aránya, továbbá a boltozat görbülete a szilárdságtan törvényeinek megfelel. Ezt legjobban megközelítik az alagutak formái. Ha már most egy barlangban a földalatti patak és annak hordaléka egyre *csak szélesíti* az üreget, akkor előbb-utóbb bekövetkezik egy olyan állapot, hogy az üreg méretei már nem felelnek meg a fent említett törvényeknek, a boltozat túlságosan lapos lesz, végül beszakad és keletkezik egy újabb, magasabb, a hegynyomásnak jobban ellentálló boltozat. A leszakadt törmeléket a patak azután feloldja, elkoportatja vagy továbbgörgeti. Ilyen módon keletkeznek a barlang folyosójában a hatalmas, gyakran több mint száz méter átmérőjű termek (pl. a *Horthy Miklós-terem*, a *Nagy terem*).

Előfordulhat azonban az is, hogy olyan óriási mennyiségű anyag szakad le, hogy a patak vele nem birkózhatik meg. Ilyenkor elkerüli, más medret keres a patak. Ilyen esetet látunk pl. a „*Libanon hegye*“ hatalmas omlásánál.

Tudjuk, hogy a vizet vezető völgyek, különösen felső szakaszukon állandóan mélyülnek. Miután a völgyek sokkal nagyobb vízmennyiséget és nagyobb mennyiségű törmeléket vezetnek, mint a barlangok, természetesen mélyülésük is sokkal gyorsabb. A völgyek mélyülésével lejjebb száll környékük földalatti vizeinek szintje, az úgynevezett *karsztbázis* is. Mivel a barlangok mélyülése nem tarthat lépést a völgyek mélyülésével, a barlangi patakok vize előbb-utóbb valamelyik alkalmas, mélyebbre vezető hasadékon keresztül az újabb, alsó karsztbázis nivójára esik és ott kezd új földalatti medret, barlangot vájni. A régi, felső barlang így fokozatosan kiszárad és csak igen nagy esőzések, hirtelen hóolvadás

után, — amikor az alsó barlang már szűknek bizonyul a rengeteg víz befogadására, — keletkeznek benne hosszabb összefüggő vízfolyások.

Az aggteleki barlangrendszerénél is ismerünk ilyen újabb, alsó barlangot, de ez még annyira fejletlen, szűk, hogy a kutatások alkalmával csak igen kis részét sikerült nagy nehézségek árán hasonkúszva bejárni. De vannak a barlangrendszernek a mai főjáratnál még sokkal régibb szakaszai, ezek a főjárat szintjénél kb. 11 méterrel magasabban vannak. A „*Paradicsom*“, a „*Denevér-ág*“ és a „*Viasz-utca*“ maradványai ennek az ősi, magasabb barlangnak. Ott, ahol ez az ősi barlang nem pontosan a mai főág felett haladt, ott megmaradtak folyosói, mint pl. az előbb említettek. Ahol azonban a mostani főjárat felett vonultak, ott az aránylag vékony elválasztó kőzetréteg beszakadt és magas termek („*Nagy templom*“) vagy magas folyosók (*Kistemplom*-tól a *Morea-hegy*-ig) keletkeztek.

A barlangrendszer vizét a számos szivárgón kívül 13 felszíni víznyelőn keresztül kapja. A víznyelőktől mellékágak vezetik a vizet a barlang főgyűjtőpatakjához, a *Styx*-hez. A *Styx* vize végül 11 földalatti víznyelőn keresztül az alsó barlangba ömlik, majd a jósvafői forrásokban bukkan napfényre. Amikor a Jósvaforrás völgyének szintje még magasabban, a mai főjárat szintjében volt, természetesen ebben a magasságban folyt a barlangi patak végig az egész barlangon, de igen valószínű, hogy Jósvafőnél nem *egy* hatalmas barlangnyíláson keresztül ömlött ki, hanem az itteni alsótriász mészkő erős hasadozottságának megfelelően számos kisebb forrás alakjában jelent meg. Ezeket a kvarckavicssal eltömött régi kiömlési helyeket még jól láthatjuk a jósvafői mesterséges bejáratí táróban és az idáig vezető autót út bevágásában. Nagy ár-

vizek idején még ma is forrás fakad egyik-másik magasabban fekvő hajdani vízkiömlés helyén.

A *cseppkőképződés* azokban a járatokban indult meg leghamarabb, amelyeket a vízfolyás legelőször elhagyott. Ezért találjuk a legsűrűbb és leghatalmasabb cseppkőképződményeket a magasabban fekvő járatokban, míg a legfiatalabb szakaszokban, az alsó barlangban még egyáltalán nincsen cseppkő.

A hulló esőcseppek először a levegőből, majd a mészkőhegyeket takaró humuszcétegéből bizonyos mennyiségű széndioxidot nyelnek, ami a vizet a mészkő oldására képessé teszi. Ez a gyengén szénsavas víz a mészkő hajszerű repedéseiben meglehetősen nagy nyomás alatt áll és ezért aránylag sok meszet tud oldatban tartani. Amint a vízcsepp a barlang mennyezetén megjelenik, megszűnik a nyomás, sőt a vízcsepp felületén bizonyos húzás (felületi feszültség) jelentkezik. Ennek következtében a széndioxid egy része elillan és a fölös mészt lerakódik. Minden vízcseppből lerakódik ilyenformán egy parányi mészmennyiség, de az évezredek folyamán ez a lerakódás már hatalmas csappá (*stalaktit*) növekedik.

A talajon azután kiválik a lehulló vízcseppből a még benne levő maradék mészmennyiség; így keletkezik az alulról felfelé növekvő *álló cseppkő* vagy *stalagmit*. Ezek rendszerint tompán végződnek, míg a stalaktitok csúcsosak. Ha ilyen álló és függő cseppkő összetalálkozik, *cseppkőoszlop* a neve. A függő cseppkövek közepe rendszerint üres. A vízcseppnek ugyanis a külső felületén válik ki a mészt, a cseppkövön végigvonuló üreg átmérője éppen akkora, mint egy vízcsepp. Ha ez az üreg valahogyan eldugul, akkor a víz a cseppkő felületén folyik le és ekkor kezdődik a csap vastagodása.

Ha a függő cseppkő bizonyos nagyságot, illetve súlyt elér, akkor leszakad a mennyezetről, ezért sokkal több a nagy állócseppkő, mint a stalaktit. Azonban az állócseppkővet is utolérheti végzete. Ha nem elég szilárd sziklás talajon keletkezett, hanem pl. agyagon, akkor előbb-utóbb elér olyan súlyt, hogy az agyag már nem bírja el a nagy nyomást és a stalagmit lassan elferdül (pl. a „*Pizai ferde torony*“) és végül eldől. Előfordulhat még az az érdekes eset is, hogy a patak vize egy cseppkőoszlop alól kimossa a talajt, de az oszlop a mennyezeten lógva marad. Rendkívül érdekes példa erre a „*Függő oszlop*“, amit sokáig nagy stalaktitnak gondoltak, de kint, hogy ez valamikor cseppkőoszlop volt, amelyik alól a barlangfenék annyira mélyült, hogy az oszlop talpa ma két méter magasan lóg!

*

A barlang állatvilága sokkal gazdagabb, mint azt általában gondolnák. Igaz, hogy ezt a gazdag állatvilágot csak az veszi észre, aki a tudomány fegyvereivel keresi. Igen hálás munkaterület a barlang a biológus részére, aki az Élet számára olyan mostoha viszonyok mellett is fejlődő lényeket talál itt. *Dudich Endre dr.* egyedülálló alapossággal vizsgálta az *Aggteleki barlang* állatvilágát. Főleg az ő rendszeres kutatásának köszönhetjük, hogy ma már 262 állatfajt ismerünk ebben a barlangban. Nyugodtan állíthatjuk, hogy ilyen szempontból ez a barlang a világ legjobban átkutatott barlangja.

Az állatok legnagyobb része láthatatlan a laikus számára; csak néha látunk egy-egy denevért vagy lesóványodott békát. A többi alig néhány milliméteres nagyságú egysejtű, örvényféreg, gyűrűsféreg, őszrovar stb. Talán leginkább érdekli a közönséget a 25 mm-es nagyságot is elérő *pokoli vakrák* (*niphargus aggtelekiensis dudich*), amelyet néha kis víztócsákban és ezek partján

az agyagban láthatunk. Ez egyike azon állatoknak, amelyeket csak az *Aggteleki barlang*-ból ismerünk.

Általában négy főcsoportra oszthatjuk a barlangban élő állatokat.

1. *Barlangi vendégállatok* (tychotroglobiontok). Ezek csak véletlenül kerülnek a barlangba, pl. beesnek, betévednek vagy a víz sodorja be őket. Ilyenek többek között a békák, erdei egér, götte stb. Ha ezek idejében nem találhatnak vissza a napfényre, akkor a nekik meg nem felelő életkörülmények és élelemhiány miatt hamar elpusztulnak.

2. *Barlangjárók* (pseudotroglobiontok). Ezek olyan állatok, amelyek esetről-esetre önként keresik fel a barlangot, hogy ott nappali álmukat aludják, átteleljenek vagy a barlangi guanóban és gombák között táplálékot keressenek. Ezek a számukra már nem kedvezőtlen környezetben szaporodni is tudnak. Ide tartoznak a denevérek, a bejáratok közelében tartózkodó pókok, csupaszcsigák, az üvegcsga, szunyog stb.

3. *Barlangkedvelők* (hemitroglobiontok) azok, amelyek állandóan a barlangban élnek és ott is szaporodnak, de a barlangon kívül is megtalálhatóak a barlanghoz hasonló életkörülmények között, hűvös, nedves, árnyas helyeken. Ilyenek a giliszták, számos őssrovar és rák, bogár, atka stb. Összesen 70 ilyen barlangkedvelő fajt ismerünk a barlangból.

4. *Barlanglakók* (eutroglobiontok). Ilyenek csak barlangokban élnek. Színük rendszerint fehér, áttetsző, szemük csökevényes vagy hiányzik, szaporodásukban nincsen szakaszosság. Ide tartozik a már említett vakrák és egy igen ritka bogár, (*duvålius hungaricus*). Összesen 18 ilyen fajt ismerünk, ebből 10 csak az *Aggteleki barlang*-ban fordul elő. Ezek az állatok bizonyítják, hogy az Élet még a legsanyarúbb körülmények között,

napfény nélkül, örök sötétségben is diadalmas-
kodik.

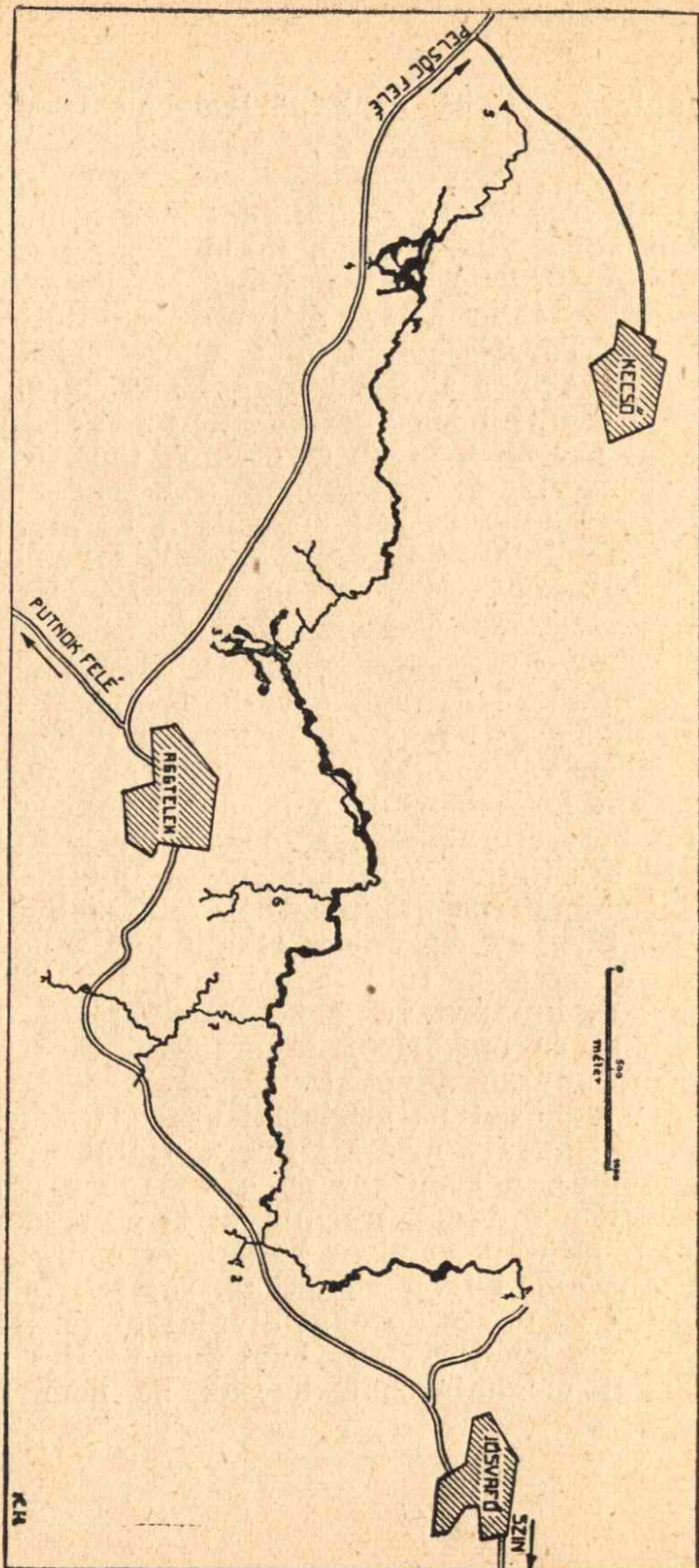
*

A *jégkorszak állatvilágát* még a múlt század-
ban báró *Nyáry Jenő*, majd *Tompa Ferenc dr.*,
Kadic Ottokár dr. és *Mottl Mária dr.* ásatásai
hozták több méter mély agyagkitöltésből fel-
színre. Természetesen főleg a legelterjedtebb dilu-
viális barlanglakó, a *barlangi medve (ursus spae-*
leus) csontjai kerültek elő, de megtalálták a bar-
langi oroszlán, hiéna és őstulok (*bos primigenus*)
maradványait is. Újabban a kecsői barlangsza-
kaszban több helyen sikerült a barlangi medvé-
nek a sziklafalba vésett karmolásnyomait is fel-
fedezni.

*

Ősrégészet szempontjából a barlang valósá-
gos kincsesbányának nevezhető, hiszen a barlang
hatalmas, déli fekvésű nyílásai a történelemelőtti
időkben valósággal csábíthatták az embert. Nem-
csak a kőkorban, de a későbbi időkben is szíve-
sen keresett az ember menedéket a barlangban,
ott készítette primitív szerszámaikat, eszközeit.
A tudományos szempontból felbecsülhetetlen ér-
tékű tárgyak nagyrésze elkallódott a barlangban,
az évezredek folyamán gyakran többméteres
agyag-, humusz vagy kőtörmelékréteg telepedett
föléjük és megőrizte számunkra ezeket az ősi
kultúramaradványokat.

Különösen az aggteleki szakasz gazdag ilyen
leletekben. Itt megtaláljuk a fiatal kőkör (neo-
lithicum), a bronzkor és a vaskor eszközeit, sőt
a történelmi idők nyomaival is gyakran találko-
zunk. Miután azonban különösen a barlang belső
szakaszaiban igen vékonyak, sőt teljesen elmosó-
dottak az egyes korokat elválasztó rétegek, gyak-
ran nem lehet egy-egy lelet korát teljes bizonyos-
sággal meghatározni, hacsak az nem feltűnően



1. Jósvafői bejárát.
2. Vöröstói bejárát.
3. Aggteleki bejárát.
4. Kecsői bejárát.
5. Ördöglyuk.
6. Török Meeset oldalága.
7. Retekág.

1. Jósvafői bejárát.
2. Vöröstói bejárát.
3. Aggteleki bejárát.
4. Kecsői bejárát.
5. Ördöglyuk.
6. Török Meceet oldalága.
7. Retekág.

jellemző egy-egy kultúrára. Éppen ezért annál értékesebb tudományos szempontból a barlang kecsői szakasza. Ennek a barlangnak az ősi bejárata ugyanis a fiatal kőkor végén beomlott és ezért a neolithicumnál fiatalabb leleteket ebben a szakaszban nem találunk. Az itteni leleteknek tehát bizonyos kormeghatározó jellegük van.

A legjellemzőbb leletek a fiatal kőkori *díszített, rajzos* agyagedénytöredékek. Ezek a páratlan művészettel díszített edények eddig csak az aggteleki barlangban és a *Bükk* hegység barlangjaiból kerültek elő hasonló tömegben és tökéletes kivitelben. Ezért a rájuk jellemző kultúrát *bükki kultúra*-nak nevezik tudományos körökben. A díszítéseket a félig kiégetett edényekre hegyes vagy élben végződő csontszerszámokkal vésték. A töredékeket eddig tízezerszámmra ásták ki, de teljes rajzos edény idáig csak három példányban került napvilágra. Ezek közül az egyiket a barlang egy teljesen eldugott fülkéjében vastag cseppkőréteg óvta meg évezredek folyamán.

Az edényeken kívül előkerültek a kőkori rétegből még csiszolt csont- és kőkések, kanarók, árák, csonttűk, csontszigonyok, kővésők, csontkapák, kézi őrlőkövek.

A bronzkort bronzfibulák, fémöntőkanalak, balták és dárdahegyek képviselik. A vaskorból harci felszereléseken, karkötőkön stb. kívül 15 dekás aranyleletre (karikák és sodronyok) bukkantak *Tompa Ferenc* ásatásai alkalmával.

Mint páratlan értékről meg kell emlékezni azokról a kőkori sziklarajzokról, amelyek a barlang kecsői szakaszában egy elrejtett, szűk folyosóban láthatók. A faszénnel készített rajzok hasonlítanak azokhoz a motívumokhoz, amelyek a bükki kultúrájú agyagedényeket díszítik. Lehetőséges, hogy a kőkori művész a falra rajzolgatva tervezte itt a szebbnél-szebb mintákat.

Érdekesek még a barlang agyagjában sok helyütt látható *cölöplyukak*, amelyek meghegyezett és az agyagba vert karók nyomai. Némelyikben még ma is alakatlan fekete tömeget, a kőkori cölöp maradványát lehet találni. Valószínű, hogy a barlanglakó fekhelyét nem a barlang hideg, nyirkos talaján készítette, hanem cölöpöket vert az agyagba, és az ezekre keresztbe fektetett ágakra és rőzsére, esetleg a még erre borított állatbőrökre feküdt.

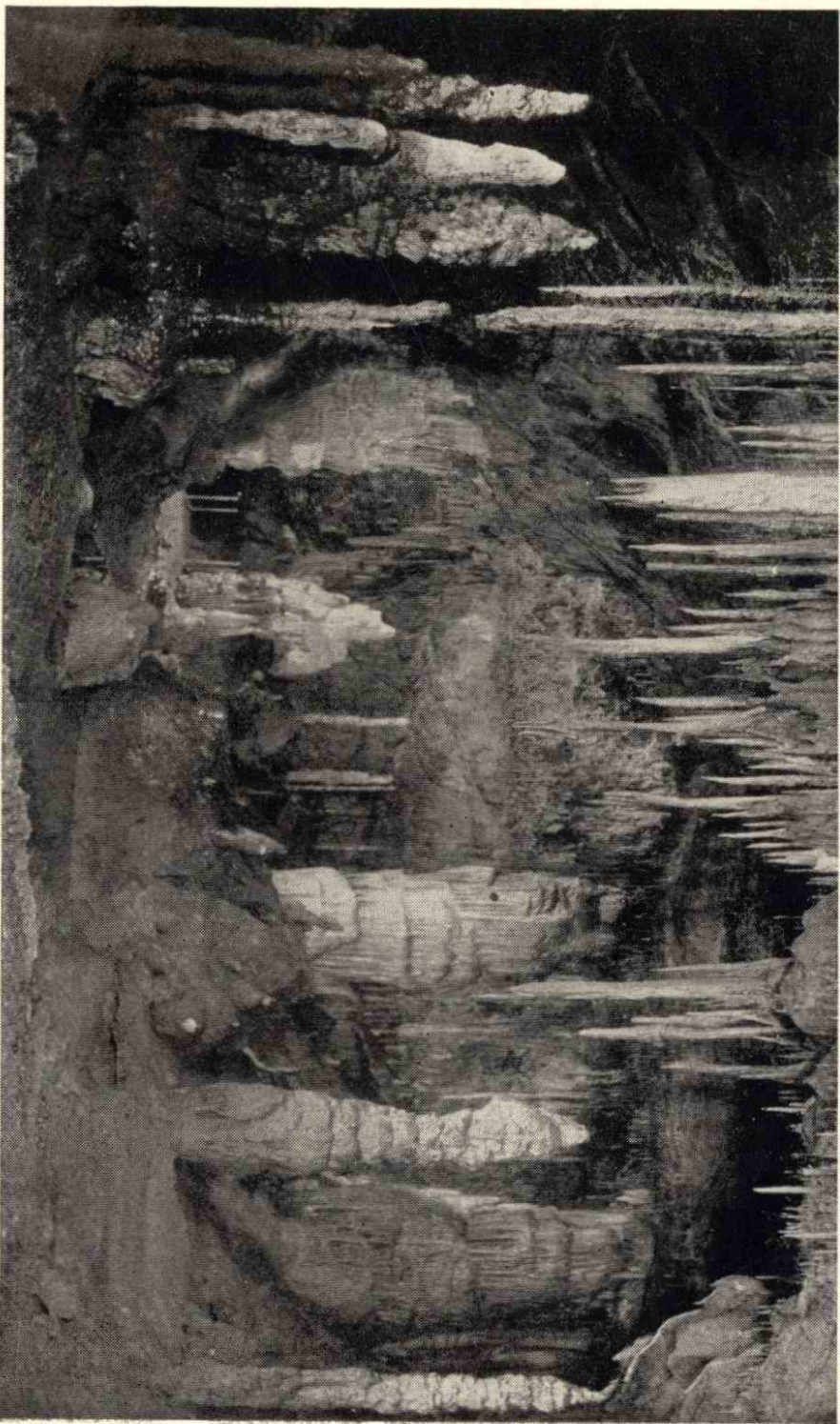
Miután a barlangbejáratok előtt is igen nagy számban találhatók történelemelőtti kultúramaradványok, valószínű, hogy az ember csak a hideg téli időszakban húzódott a barlangba, egyébként a bejáratok előtt, a szabadban tanyázott.

A leletek egyrésze az aggteleki és a kecsői bejárat előtti turistaszállókban megtekinthető.





A barlangi medve (*ursus spaeleus*) rekonstruált szobra.



„Minerva temploma“.

A barlang feltárásának története

A feltárás történetét tulajdonképpen attól a pillanattól kellene számítani, amikor az első ember a barlangba lépett. Hogy ez mikor volt, azt ma már nehéz megállapítani. Tény az, hogy már a kőkor embere szívesen felkereste a barlangot, sőt abba az eddigi kutatások eredményei szerint elég mélyen, kb. félkilométernyire behatolt.

Az első tudományosnak nevezhető kutatás idejét is elég nehéz megállapítani, de valószínű, hogy a londoni *Royal Society* Magyarországra küldött két tudósa a 18. század második felében az első tudományos kutatók között voltak. A barlang felméréséhez *Raisz Keresztély*, Gömör vm. akkori „földmérője” 1801-ben fogott hozzá és elkészítette a barlangnak akkor ismert — *Vaskapu*-ig terjedő — részének térképét. *Raisz Keresztély* hivatalbeli utódja *Vass Imre* (1794—1863) volt, akinek a barlang hatalmas kiterjedésű újabb szakaszainak felfedezését és a barlang első nagyobb szabású leírását köszönhetjük.

Vass Imre meggyőződése szerint a barlangnak az akkor ismert szakaszokon túl még hosszú folytatással kell bírnia. Ezt a folytatást részben a barlangban folyó patak eredete, részben az eltűnése irányában kell keresni. Először a patak eredetét akarta felkutatni, mert véleménye szerint ez vezethet a már akkor ismert „*Büdöstői barlang*”-ba vagy „*Domicá*”-ba. A barlangról írt 1831-ben magyar és német nyelven megjelent alapvető munkájában így ír próbálkozásairól:„*a barlang boltozatja egész a víz színéig lebocsát-*

kozik és a' további menetelt gátolja..." A vízfolyás útját a „Paradicsom” mögötti labirintuson keresztül próbálta ezután megkerülni, de itt nem sikerült a vízfolyást újra megtalálni, ezért itt abbahagyta a kutatást „...míg valaki szerencsésb a' Styx vize folyásához érend s tovább folytatja a felvételt..."

Minden figyelmét ezután a barlang keleti folytatásának kutatására szentelte. A barlang akkor ismert keleti végén, a „Vaskapu”-nál a barlang annyira összeszűkült, hogy a földalatti patak a járatot teljes szélességben kitöltötte. Ezen a veszélyes szakaszon sikerült Vass Imré-nek 1825 „Szent Iván havának első napján” keresztülhatolnia és a barlang hatalmas főjáratának egészen a „Pokol”-ig terjedő szakaszát felfedeznie. Kockázatos vállalkozásáról a következőket írja ma már igen ritka könyvében: „...tsak képzelni is borzasztó, milyen állapotba tehetne volna a' bentlevőt, ha a' víz hirtelen megáradt volna és e' mély gödröt megtöltötte volna; bizonyosan kétségbeesés, jaj és kínos halál volt volna sorsa annak..." Az újonnan felfedezett szakaszban is elég veszélyes volt akkor még a járás, hiszen hidak, lépcsők és korlátok nélkül kellett a csúszós sziklákön víz felett kapaszkodni. „...Egy kőnek tsak billenése, egy kis csuszamodás a' magas kövek lapján és örökre koldus avagy a kövek közé zúzatva halva is maradhatna az ember. Reszket ott a' legbátrabb is, mert sok helyt feltekintve induló félben levő hegyet lát maga felett!"

Meghatóan írja le kedélyhullámozását a barlang különböző részleteinek láttára: „Mert most ottan egy tárgy gyönyörre és tűzre ragadja az embert, s tsak egy tekintet félre, már egy más tünet megrettenti a' lelket s süllyeszti a' jó kedvet. Haszontalan minden rajz avagy festés, érzéketlen ecsetnek mázolósa lenne az, hiszen mozdu-

lat, minden fordulat már más képet mutat, melylyet a toll s elme követni nem képes“.

A kitünő könyvhöz mellékeli Vass a barlang alaprajzát és hosszmetsetét tartalmazó, valamint egy felszíni térképet. A könyvben foglalkozik a barlang geológiájával és összehasonlítja a barlangot a világ más híres barlangjaival. Ezzel kapcsolatban az *Adelsbergi (Postumiai)* barlangkiterjedéséről írja, hogy „...nem engedjük az elsőséget mind addig, míg a hiteles mérés annak nagyobb kiterjedésére meg nem mutattatik!“

A korszakalkotó felfedezés után a világ minden részéről jöttek a barlang látogatói. Ekkor tűnt ki igazán az a nagy hátrány, hogy a barlangnak nincsen hivatott kezelője. Az aggteleki közbirtokosság tulajdonában volt barlangból mindenki vitt magának emléket, sőt egykorú feljegyzések szerint a cseppkövek porát beteg marhákkal etették. 1881-ben *Siegmeth Károly* MÁV-igazgató javaslatára a *Magyarországi Kárpát Egyesület Keleti Osztálya* bérbevette a barlangot, lépcsőket, utakat épített és így nagyjából járhatóvá tette a barlangot. A vezetést hivatásos vezetők végezték és megszűnették a cseppkötőrést. Miután azonban az egész barlang megtekintése rendkívül fárasztó volt, hiszen az aggteleki bejárattól a *Pokol*-ig terjedő utat oda-vissza kellett megtenni, felmerült a barlang másik végén tőrendő új bejáratnak a gondolata. Ezért a barlangot 1886-ban *Münnich Kálmán* bányatanácsos pontosan felmérte és megállapította az áttörésre legalkalmasabb helyet. Az bejárat helyéül az *Aggtelek-Jósvafő* közötti országút alatti, a *Vöröstó* melletti töbröt szemelték ki, ahonnan a barlang egyik oldalágába nyíló 100 m hosszú tárót 1890 márc. 15-én sikeresen áttörték.

1922-ben *Kaffka Péter*-nek sikerült a barlangnak a „*Pokol*“ mögötti, *Jósvafő* felé vezető foly-

tatását megtalálnia. Ennek nagy jelentősége abban rejlett, hogy ez az új barlangszakasz erősen megközelítette a Jósvalő község felett emelkedő *Somostető* (441 m) lejtőjét. Felmerült egy újabb áttörés gondolata, amelynek segítségével most már a teljes barlangot úgy meg lehet tekinteni, hogy seholsem kell visszafordulni. Ezenkívül ennek az új, vízszintes tárónak a használata sokkal kényelmesebb lenne, mint a rendkívül meredek *Vöröstó*-i táróé. A barlangnak ez a része már *Abauj-Torna* vármegye területe alatt vonult, ezért *Kaffka Péter* kezdeményezésére ez a vármegye karolta fel az új áttörés gondolatát. Az áttörést 1928-ban a vármegye támogatásával végrehajtották és ezzel bekapcsolták a bájos fekvésű *Jósvalő* községet is a barlang idegenforgalmába.

1926-ban a csehek az *Aggtelek* melletti de megszállt *Kecső* község területén nyíló „*Domicza*“-barlang kutatásával kezdtek foglalkozni és ebben rendkívül szép és nagykiterjedésű újabb járatot fedeztek fel, amiben legnagyobb érdeme egy *Majkó János* nevű tót pénzügyőrnek volt. Ezzel kapcsolatban meg kell említenem, hogy a „csehszlovákok“ híresztelésével szemben a barlangot már a megszállás előtti magyar időkben is ismerték, hiszen má *Sigmeth Károly* emlékezik meg róla a *Magyarországi Kárpát Egyesület* 1891-ben megjelent évkönyvében, melyben a következőket írja: „...a *Domicza-barlang csarnokai és menetei különösen magasságuk és gótikus stíljük által tűnnek ki...*“, tehát nemcsak a nyílást ismerték a magyar kutatók, hanem a barlang belső szakaszait is. A barlang egyik termét ma is „*Gótikus dóm*“-nak nevezik. Miután azonban annak idején a jóval nagyobb és sokkal könnyebben hozzáférhető *Aggteleki-barlang* kötötte le a kutatók figyelmét, részletesebb leírásunk nem maradt a *Domiczá*-ról, csak *Bartholomaeides* 1805-ben

megjelent munkájában találunk erről a barlangról egy vázlatos alaprajzot.

A csehek hamarosan felismerték a barlang nagy idegenforgalmi jelentőségét és ezért első-sorban az eddigi bejárat helyett — melyen csak létrák segítségével lehetett közlekedni — az autótú mellett rövid vízszintes tárót robbantottak a barlangba, majd villanyvilágítással, utakkal látták el és rövidesen nagy forgalmat eredményeztek. Miután ebben a barlangban is patak folyt, még pedig keleti irányban, vagyis *Aggtelek* felé, valószínűnek látszott, hogy ez a barlang, melynek hossza megközelítette a 7 kilométert, összefügg az *Aggteleki-barlang*-gal. A barlangot kezelő csehszlovák turista klub kutatói mindent elkövettek, hogy az összefüggést meg is találják, de egyik helyen, ahol az összefüggést sejtették annyira összeszűkült a barlang, hogy a patak azt nemcsak egész szélességében kitöltötte, hanem a barlang mennyezete is a víz színe alá hajolt (*szifón*) és így teljesen elzárta a további utat. A cseh és német kutatóknak 1930 augusztus 20-án sikerült eddig a helyig eljutniok. Itt neveiket a sziklafalba karcolták, ezenkívül az egyik sziklafülkében a feljegyzéseiket tartalmazó bádogdobozt helyezték el.

Természetesen magyar részről is állandóan foglalkoztak a két barlang összefüggésének kutatásával. Az akkori szomszédainkkal való feszült politikai viszony miatt azonban szó sem lehetett a két ország kutatói közötti együttműködésről és a két barlang térképének esetleges összehasonlításáról. A *Budapesti Egyetemi Turista Egyesület* 1932-évi kutatóexpedíciója alkalmával sikerült végre rendkívüli nehézségek árán a teljesen vízzel telt szifon alatt keresztüljutnunk és aug. hó 21-én az összefüggést a *Domicza-barlang*-gal megtalálni. Bizonyítékul magunkkal hoztuk a cse-

hek által elhelyezett bádogdobozt a feljegyzésekkel.

Ezzel kitünt, hogy a két óriási barlang tulajdonképpen egyetlenegy hatalmas barlangrendszer, melynek hossza meghaladja a 21 kilométert és így a világ legnagyobb cseppkőbarlangjainak élére került.

Ez a felfedezés felhívta az akkori kormány figyelmét a barlang rendkívüli idegenforgalmi jelentőségére. *Gömöbös Gyula* miniszterelnök részletes tervezetet dolgoztatott ki a kereskedelemügyi minisztériummal a meglehetősen elhanyagolt barlang idegenforgalmi értékesítéséről.

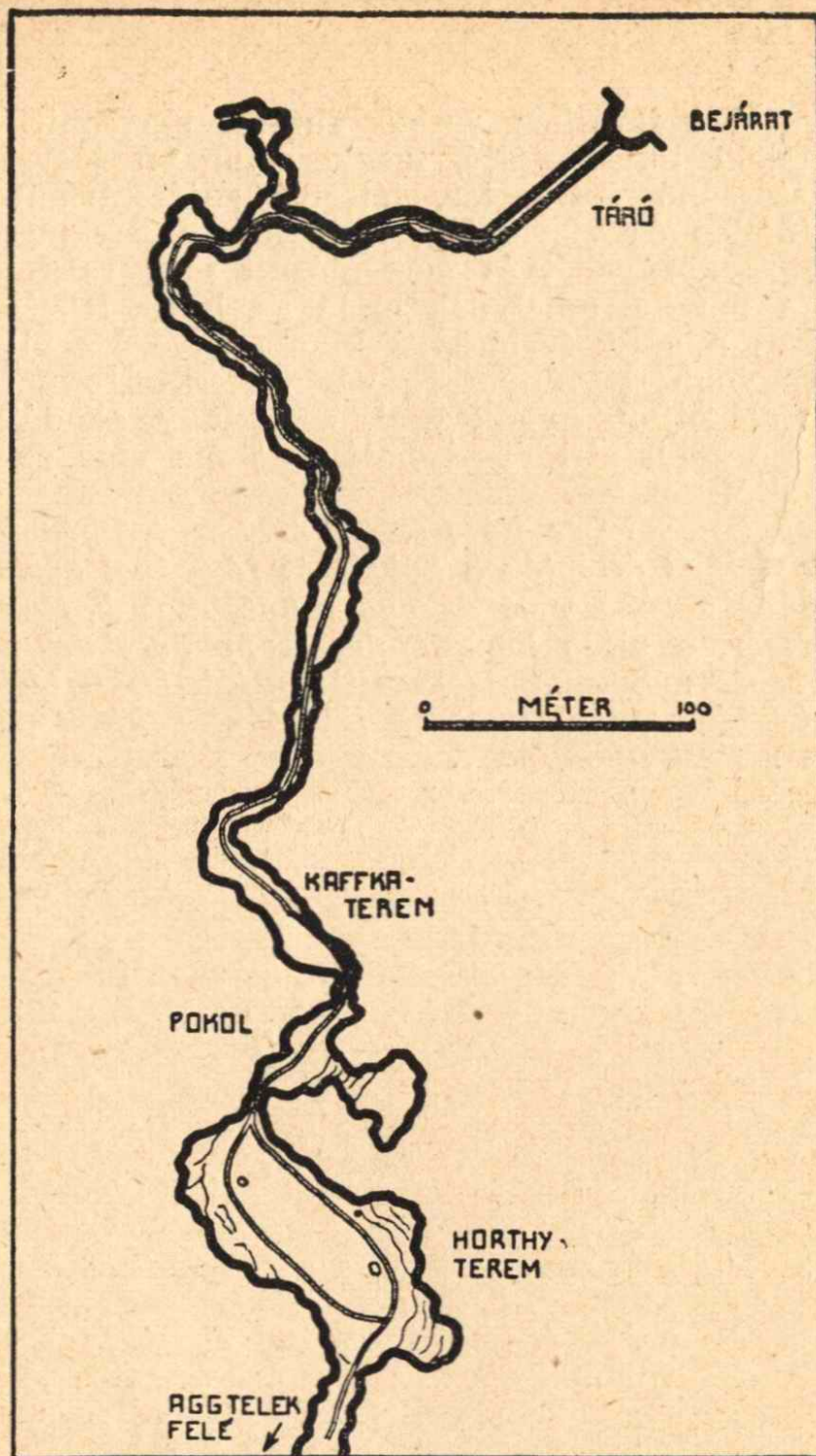
Időközben a barlang aggteleki szakaszát kezelő *Magyarországi Kárpát Egyesület Gömöri Osztálya* és a jósvalói kezelőség között helyi elmentések is felmerültek. Ez, valamint a kezelőségek pénzhiánya teljesen megakasztották a barlang korszerű fejlődését. A kormány ezért úgy határozott, hogy csak az esetben támogatja a barlangot, ha ez egységes és szakszerű kezelésbe kerül. Ezt egy a *Magyar Turista Szövetség* keretén belül megalakítandó bizottságban látták biztosítotttnak, amelyben az eddigi érdekeltségeken kívül a tudományos intézetek és az illetékes kormányhatóságok is résztvesznek.

A *Magyarországi Kárpát Egyesület* és *Abaújtorna vármegye* ezért az országos közérdekre való tekintettel 1935-ben önzetlenül lemondott eddigi jogairól és azóta az új bizottság kezelése mellett hatalmas ütemben haladnak a barlanggal kapcsolatos korszerűsítő munkálatok és a barlang forgalmának emelkedése. A látogatók száma rövid pár év alatt évi 2—3000-ről 1939-ben 30 ezerre emelkedett!

Amint a barlang egységes kezelése megvalósult, megindult a villanyvilágítás bevezetése, a barlangi utak végleges megépítése, elkészült a

jósvafői bejáratához vezető autót, megépült az aggteleki turistaszálló, megkezdődött a jósvafői turistaszálló építkezése, létesült saját áramfejlesztőtelep és vízvezeték, rendezték a barlangbejáratok környékét és megvalósult még rengeteg olyan munka, amelynek célja az, hogy Hazánk ez a nagy természeti kincse az egész világ legnagyobb látványosságává váljon. Hogy ez megvalósuljon, annak csak egy nagy akadály volt: a földalatti országhatár, de ma már ez is a múlté!

1938 november hó 7-én 11 órakor honvédeink Aggteleknél átlépték a határt és félórával később magyar kézben volt az egész hatalmas barlangrendszer, a világ legnagyobb cseppkövesbarlangja! Most már semmisem állja útját, hogy teljes szépségében kibontakozzék felvidéki hegyeinknek ez a rejtett gyöngye...



A jósvafői barlangszakasz villanyvilágítással ellátott része.

A barlang leírása

I. A villanyvilágítással ellátott szakaszok

a) A jósvafői szakasz a Horthy-teremig

A gyönyörű jósvafői Forrásvölgy felett 264 m. tszf.-magasságban nyílik a mesterségesen létesített jósvafői barlangbejárat. Pompás kilátást nyújt innen a mélységben elterülő völgy, a zöldesen csillogó tó és a meredek, erdős hegyoldalak. A bejárat mellett emelkedik a magyaros, meredektetejű irodaépület és a háromemeletes turista-szálló. A bejáratot, illetve tárnát 1928-ban nyitotta meg *Abaúj-Torna* vármegye támogatásával *Kaffka Péter*. 1934-ben a bejáratig vezető autótutat épített az áldozatkész vármegye.

Vezetőnk bekapcsolja a villanyvilágítást, majd becsukódik mögöttünk a nehéz tölgyfaajtó. A 140 m hosszú tárna első 60 m hosszú szakaszát omladékos törmelékkőzetbe kellett fúrni. Ezt a szakaszt most szilárdan megépített kőboltozat támasztja. A tárna többi részét szálkőzetbe robbantották. Ennek egyik érdekessége az út jobb oldalán látható símára csiszolt *csuszamlási tükör*. A kőzetben helyenként látható kavicslerakódások arról tanuskodnak, hogy a barlang patakja ősidőkben ebben a magasságban tört a felszínre. Ma ez a patak 40 méterrel mélyebben folyik a *Jósvaforrás* felé. A táró végén beérünk a barlangba; a sötétszürke *alsótriász-mész-kösziklák*-ban mély barázdákat és üstszerű mélyedéseket

vájt a hajdani búvópatak, melynek vize a barlangot egészen mennyezetéig megtöltötte.

A símára hengerelt, fehér kőporral terített út jobboldalán nagyobb termet világít meg a villanyreflektor. Mögötte sötét sziklahasadékok ásitának; valóságos labirintus indul innen, amit egyelőre még nem tettek a látogatók számára hozzáférhetővé.

Utunk két nagy termen keresztül egy harmadik, hatalmas boltozatú terembe vezet. Ennek elején, az út baloldalán a mélységben sziklatömbök között lámpa világít. Ezen a hajdani víznyelőn 1934-ben sikerült a kutatóknak 30 m mélységbe leereszkedniök, ahol az ú. n. *Alsó barlang*-ot megtalálták. Ez a rendkívül szűk, fejlődőfélben levő barlang vezeti a barlangi patak vizének nagyrészt a Jósvaforráshoz.

Hamarosan elérjük az első cseppkőképződményt: a „*Cseppkőország határkövé*“-t. Ezzel szemben hófehér, ragyogó cseppkőzuhatag, a „*Megfagyott vízesés*“ kápráztatja szemünket. Szinte bámulatos, hogy ez a sötétszínű, majdnem fekete mészkő ilyen ragyogóan fehér, tiszta cseppköveket termelhet! Az egész barlangban talán itt láthatjuk a legfehérebb képződményeket.

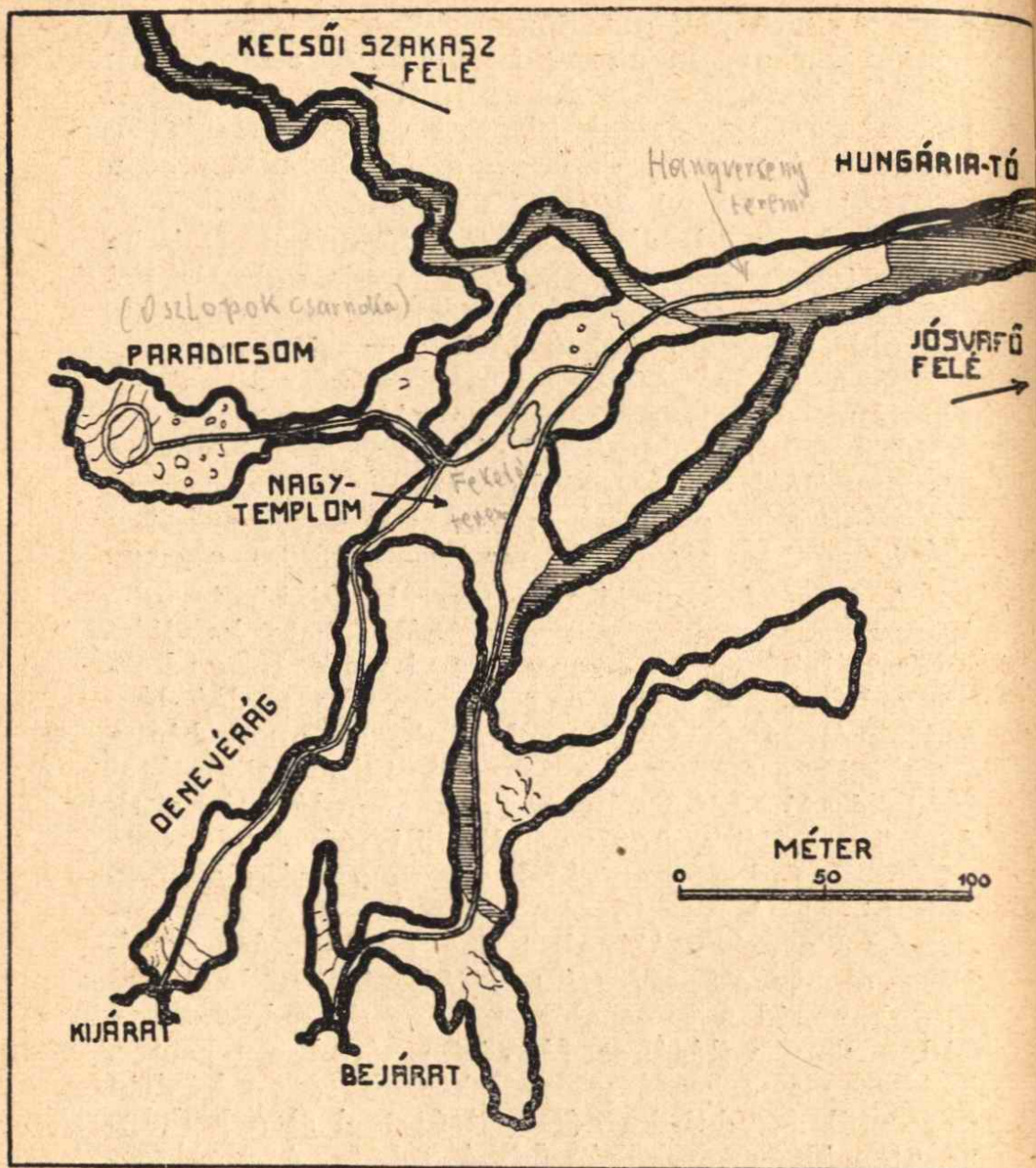
Egyre több és nagyobb cseppkövekben gyönyörködhetünk; némelyike egészen áttetsző, szinte üvegszerű. Egyik függő cseppkőből (stalaktit) valóságos kis forrás csurog. Ennek mésztartalmú vize kis mésztuffagátakat (tetaráták) rak le. Néhány lépcsőn felmegyünk a „*Kaffka terem*“-be. Itt már a legváltozatosabb alakzatokat látjuk: hatalmas „*Buboskemence*“ mellett az egymáshoz hajszálnyira hasonlító „*Sziámi Ikek*“ sorakoznak. Néhány centiméteres kis álló cseppkő (stalagmit), a „*Dávid*“ mellett a hórihorgas „*Góliáth*“ emelkedik. Megtévesztően hű a „*Hentesbolt*“ a zsírosan fénylő „*Háj*“-jal, a „*Belek*“-kel, és a hatal-

mas, csüngő „*Oldalszalonnák*“-kal. A vezető kis fakalapáccsal megkongat néhány cseppkövet: kristálytisza, csengő hang tölti meg a termet! Félelmetes az óriási kitátott „*Krokodilszáj*“ a hatalmas fogsorokkal. A síma, lapos boltozatot a káprázatosan szép „*Atlasz oszlopa*“ támasztja.

Alacsony sziklakapu alatt belépünk a „*Pokol*“-ba, melynek szépsége azonban meghazudtolja nevét. Balról az „*Elátkozott lelkek*“ ágaskodnak, jobboldalt a mélységben látjuk a soktornyú, ragyogóan fehér „*Lucifer kastélyá*“-t csillogó tó partján. A mennyezetről csodálatosan finom, csipkeszerű képződmények lógnak. A fehér szín mellett élénk piros, zöldes, kékes árnyalatok is tarkítják a cseppköveket; ezeket a színezéseket a mészkőben levő vas- és mangántartalom okozza.

A „*Pokol kapujá*“-n keresztül újabb termbe jutunk, melynek egyik sarkából fekete kendőbe burkolt fehérarcú asszony mered ránk. Innen keskeny lépcsősor vezet a magasba. Az utolsó lépcsőfokról lapos térségre lépünk, ahonnan hiába igyekszik szemünk az áthatolhatatlan sötétséget kifürkészni. Jóformán semmit sem látunk, csak érezzük, sejtjük, hogy rendkívüli méretek, szinte elképzelhetetlen mélységek és magasságok vesznek körül. A vezető elmondja, hogy a Magyarország Kormányzójának 1936-évi látogatása emlékére elnevezett „*Horthy Miklós-terem*“-ben vagyunk, majd a kapcsolóhoz megy és a következő pillanatban valóságos fényözön zúdul a teremre. Többezer gyertyafényű reflektorok fénye hasítja keresztül az eddigi sötétséget és lepi el a legkáprázatosabb cseppkőképződményeket. A meglepetés annyira erőt vesz a közönségen, hogy jóformán szóhoz sem jut. Olyan óriásiak a méretek, olyan pazar szépségűek a képződmények, hogy az szóval ki nem fejezhető!

A 150 méter átmérőjű termet korláttal ellátott



Az aggteleki barlangszakasz villanyvilágítással ellátott része.

A két párhuzamos vonal a barlangban épített útat, a vízszintes sraffozás vízfolyást jelez.

sétauton kerülhetjük meg, ahonnan minden részletét alaposan szemügyre vehetjük.

A Kormányzó Úr látogatását megörökítő emléktábla felett szédítő magasságból ezer meg ezer cseppkőalkotta függöny lóg, majd megpillantjuk a milói *Vénusz* megtévesztésig hű torzóját. Az út mellett, baloldalt emelkedik a csodás „*Korintusi oszlop*“. Ez a terem egyik legpompásabb alakzata. A kb. 8 m magas, pálmatorzshöz hasonló cseppkőóriásnak a Természet még külön talapzatot is alkotott, hogy szépsége még jobban kiemelkedjék. Jobboldalt hatalmas „*Ágyúcsövek*“ merednek felénk, majd megpillantjuk a mélységben a hatalmas „*Zeppelin*“-t. Ez a 2 m átmérőjű és kb. 10 m hosszú cseppkőkolosszus még ősidőkben eldőlt, vízszintes helyzetbe került. Azóta újabb állócseppkövek keletkeztek rajta.

Útunk itt kettéválk. Jobboldalt továbbmehetnénk a barlang főjáratában *Aggtelek*-ig, de miután innen egyelőre nem vezet tovább a villanyvilágítás, mi balra követjük utunkat és így a terem tulsó oldalára jutunk. Tekintetünket azonnal megkapja a vöröses, sárgás színekben pompázó „*Kínai pagoda*“. E mögött még szinte beláthatatlan távolságig folytatódik ez a hatalmas terem.

Valóban csodás játéka a Természetnek a pozsonyi *Mária Terézia-szobor* cseppkőalkotta mása, mely nemcsak Mária Terézia lovasalakját, hanem még a ló fejét is pompásan utánozza. Utunk lassan visszakanyarog és becsatlakozik abba a térségbe, ahonnan ezt a termet először megpillantottuk.

b) Az aggteleki szakasz

Az aggteleki bejáratnak már messziről fel tűnő érdekessége az a hatalmas függőleges, helyenként áthajló mészkősziklafal, amelyik a be-

járatí nyílás felett emelkedik. Esténként ezt a pompás sziklatömeget több ezer gyertyafényű villanyreflektor világítja meg. Különösen a putnoki autóúton jövők számára nyújt felejthetetlen látványt a fekete éjszakában fehérén ragyogó sziklaletörés.

A *Baradla-tető* (485 m) tömegéhez tartozó sziklafal tetejére kényelmes sétaúton fel lehet menni. Onnan biztos korlát mögött lepillanthatunk a szédületes mélységbe.

A sziklafal mellett emelkedik a hegyestetejű, tornácos turistaszálló. Ennek éttermében láthatjuk üvegszekrényekben a barlangból kiásott őskori leleteket.

A barlangbejárat mellett 3 márványtáblát látunk. Az egyik *Petőfi Sándor* 1845-évi látogatásának emlékére készült, a másikat a magyar orvosok és természetvizsgálók 1867-iki vándorgyűlése alkalmából helyezték el, a harmadik pedig a *Magyarországi Kárpát Egyesület* által 1890-ben létesített *Vöröstó-i* bejáratí táró áttörését örökíti meg.

A barlangnyílásból lépcsősor vezet a mélybe. Először komor, cseppkőnélküli terembe, a „*Csontház*“-ba érünk. Ez volt a barlanglakók temetkezési helye. *Báró Nyáry Jenő* a múlt század végén megejtett ásatásai folyamán innen 13 emberi csontvázat ásott ki. Felszínre kerültek ezenkívül kőkori (neolith) agyagedénytöredékek és csiszolt kőszerszámok, csonttűk, kéziörlő-kövek. Néhány lépéssel odébb a sziklák között elrejtett villanylámpa fénye vízfelületen tükröződik: az egyik alvilági patak, az „*Acheron*“ eredete előtt állunk. Ez a patak vezetí le Aggtelek környékének csapadékvizét, majd egyesül a barlang fővízfolyásával a *Styx-szel* és a Jósvaforrásnál lát-újra napfényt.

Hatalmas, ősidőkben lezuhant sziklatömbök között vezet utunk. Baloldalt látjuk a pompás színezetű „Teknős“-t, a „Fácánok“-at, jobboldalt nyílik a barlang egyik mellékjáratának a „Róka-barlang“ bejárata. Nemsokára elhagyjuk az *Acheron* partját és néhány lépcsőn felmegyünk egy hihetetlen magas, félgömbkupolájú csarnokba. a „Nagytemplom“-ba. A terem méreteihez méltó a benne levő „Nagyoltár“ nevű hatalmas cseppkő-képződmény óriási tömege. A terem alját vastagon borítja a sokezer éves korom, amit sok helyen az időközben keletkezett újabb cseppkőkéreg bevont. A barlanglakók tanyája volt ez a terem. Évezredekig égtek itt — talán megszakítás nélkül — a hatalmas máglyák. Ezeknek nyomát megtaláljuk a sokhelyen téglaszínűre kiégett agyagtalajon. A kutatások alkalmával gyakran egészen a felszínen találták meg a kőkori ember primitív csont- és kőszerszámaikat. A fekete talaj éles ellentéte a tiszta fehér és vöröses színű mennyezet. Ez olyan magasságban feszül fölöttünk, hogy a fényárlámpák sugarai alig érik el.

Keskeny sziklakapun keresztül belépünk a „Kistemplom“-ba. Neve talán nem egészen helytálló, mert templomnak bizony még ez is igen nagy lenne; csak kevéssel kisebb az előbbi teremnél. Cseppkőképződményei azonban sokkal változatosabbak. Különösen meglepő a sárkánnyal viaskodó „Szent György“ szobra. Újabb lámpacsoportot gyújt a vezető és megpillantjuk a mélységben folydogáló „Styx“ patakot. Lemegyünk hozzá. Kb. 20 méter széles, beláthatatlan hosszúságú magas folyosóba érünk. Ez már a barlang főjárata. Mi csak néhány száz méternyire követjük most a patakot, amelyik balról, a kecsői barlangszakaszából ered és jobbra, Jósvafő felé folyik. A nagykiterjedésű „Táncsterem“ után hirtelen kiszélesedik a patak és a felgyúló reflektor-

fényben széles, tükörsima földalatti tó látképe tárul elénk: ez a „*Hungária tó*“. Hatalmas, boltozat íveli át. A tó baloldalán betonjárda vezet, ezen még jókora szakaszon követhetjük a vízfolyást, de vezetőnk végül is visszafordulásra bízta bennünket, mert innen már csak azok mennek tovább, akik a nagy, egészen Jósvafőig vezető túrára vállalkoznak.

Visszamegyünk a „*Kistemplom*“-ig és a kettéágazó út jobboldali ágát követjük. Ez a „*Nagytemplom*“ mögött egy 1935-ben robbantott mesterseges táron keresztül a „*Paradicsom előcsarnoká*“-ba vezet. Ennek a mennyezetét a terem közepén magánosan álló cseppkőoszlop támasztja. A háttérben nagy, oltárszerű csoport emelkedik. Ebben az áhitatot parancsoló teremben tervezik egy barlangtemplom létesítését. A barokk díszítésről a Természet itt bőven gondoskodott.

Szűkebb folyosón követjük vezetőnket. A folyosó hirtelen kiszélesedik és már nem is kell a vezető magyarázatára hallgatnunk, tudjuk, hogy csakis a „*Paradicsom*“-ban lehetünk!

Azt sem tudjuk, hova nézzünk! A cseppkőképződmények valóságos erdejét látjuk magunk körül. Tizenhárom magas, egymásmellett sorakozó oszlop jelképezi az „*Aradi vértanúk*“-at. Egy sokezer évvel ezelőtt eldőlt oszlopon újabb, magas cseppkövek nőttek. A régi koromnyomokat vastag fehér kéregzés takarja. Ez az „*Eldölt orgona*“. A terem egyik falán mintha óriási, könyvekkel teletömött könyvespolcot látnánk, ez a „*Mátyás könyvtára*“. Egyik oszlopot megkongatja a vezető: tompa hangja végigzúg a termen.

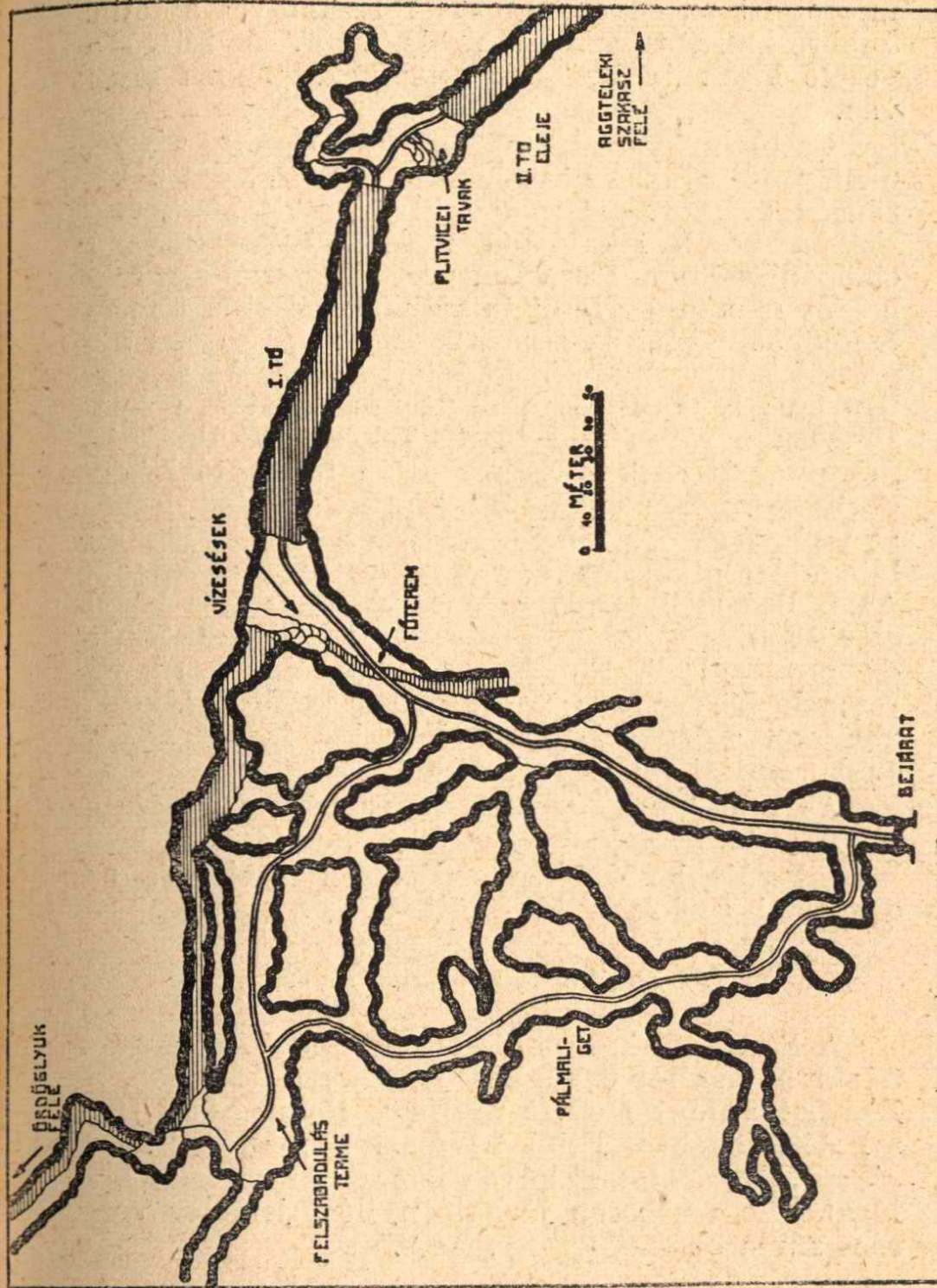
A *Paradicsom* alsó szakaszából most a felső szakaszba megyünk. Ez külön világítást kap. Ha lehet, akkor itt még jobban elámulunk a látottakon. Különösen a csodálatosan karesú, magas „*Tilalomfa*“ ragadja meg figyelmünket. A Ter-



A Styx egyik vízesése,



„Felszabadulás terme“.



A kécsői barlangszakasz villanyvilágítással ellátott része.

mészet itt az egyensúlyozás remekművét alkotta. Jobbra-balra tőle „*Ádám*“ és *Éva*“. A kígyó a vezető kijelentése szerint rendszerint éppen távol van.

De térjünk most a mesterséges táróhoz vissza, ahol a kettéágazó utat jobbra követjük. Ez a közönség számára nemrégén kivilágított „*Denevér-ág*“-ba vezet. Itt látjuk a kőkori barlanglakó cölöpépítményeinek nyomait. Valószínűleg fekhelyét nem a barlang talajára készítette, hanem facölöpöket vert az agyagos talajba és ezeken keresztül fektetett rőzsén készített helyet. Az agyagban levő lyukak mai napig fennmaradtak, természetesen a régen elkorhadt cölöpök nélkül. Ezeknek nyomát csak a lyukak alján található fekete porhanyós anyag jelzi. A „*Denevér-ág*“ látványossága *Petőfi Sándor* aláírása, amit 1845-iki látogatása alkalmával az egyik cseppkőbe karcolt. Az utolsóelőtti terem a barlang fejlesztése körül elévülhetetlen érdemeket szerzett *Zsitvay Tibor dr.* nevét viseli. Ennek a pompás, dómszerű, teremnek közepén 3 m mély próbagödröt látunk, ahonnan a jégkori barlangi medve (*ursus spelaeus*) csontjai felszínre kerültek.

Az utolsó terembe már beszűrődik a napfény. Néhány lépcsőn kell még felmennünk és a barlang legújabb, 1937-ben nyitott bejáratánál, az aggteleki turistaszálló fölött állunk.

c) A kecsői szakasz

A kecsői szakasz mesterséges bejárata az aggteleki bejáratától 2 km-nyire nyugati irányban, a *Pelsőc*-i autót út mellett nyílik a *Domica-tető* (466 m) déli tövében. Ettől kevéssel följebb nyílik a régen „*Domicalyuk*“ néven ismert természetes bejárat. Ezt a nehezen járható nyílást jelenleg vasrács zárja el.

A bejárattal szemben, az autóút tulsó oldalán emelkedik a korszerűen berendezett turistaszálló, ennek halljában látható az aggteleki barlangrendszer a cseh megszállás alatt kettéválasztó vasrács, a világ egyetlen földalatti határjelzője.

A rövid bejárat után mindjárt megkapja figyelmünket a rengeteg apró, üvegszerűen áttetsző cseppkő. Mintha itt egy záporosó megkövesedett volna! Az úttól jobbra-balra láthatjuk a kőkori kultúramaradványokat, amelyek jóformán egészen a felszínen hevernek. Ennek a barlangszakasznak az ősi bejárata, amit a barlanglakó is használt, a kőkor után beomolhatott, ezért nem keveredtek a barlangban maradt neolith-korú maradványok fiatalabb korok használati eszközeivel. A „*Tizenegy láng termé*”-ben 11 tűzhelynyomot számlálhatunk meg a barlang agyagtalajában. Szinte egyedülállóan érdekes az a kultúráréteg, amely felett félméter magas állócseppkő fejlődött. Ennek a cseppkőnek a kora kb. 6000 évre becsülhető.

Nemsokára halk zúgás zaja éri fülünket: közeledünk a híres alvilági patakhoz, a „*Styx*”-hez. Hatalmas teremben, a „*Főterem*”-ben találkozunk a főjáráttal, ebben folyik több vízesésen keresztül a patak. Ebben a teremben már szabadon szárnyalhat képzeletünk. Itt gyönyörű fehér angyalszárnyat látunk, ott ormótlan elefántkoponya ragadja meg figyelmünket, másutt viszont hatalmas retkek és répák tömege lóg a mennyezetről. De legszebb talán mégis a széles mésztuffagátakon átömlő víztömeg.

Földalatti tó partjára érünk, ahol csónakokba szállunk. Nesztelenül siklanak a barlangi tó tükörsíma vizén. Úgyesen kormányozza a vezető a csónakot a helyenként erősen összeszűkülő sziklafalak között. Hirtelen kitágul a barlang és álomszép kép tárul elénk: a kristálytishta vízben

ezernyi cseppkövével tükröződik a tó fölé feszülő hatalmas, gótikus ívelésű boltozat!

Egyik, a tó partján emelkedő cseppkőalakzat havas fenyőcsoporthoz hasonlít. A 120 m hosszú tó tulsó oldalán kiszállunk a csónakból és megtekintjük a barlang egyik legféltettebb kincsét, a „*Gyémántékszer*“-t. Milliónyi apró kalcitkristály szikrázik, ragyog, egy kb. 3 m magas cseppkő felületén. Mintha frissen hullott hó vagy megannyi gyémántkristály tündökölné ezen a csodálatos ékszeren, amelyik valóságos remeke a Természet földalatti műhelyének.

Újabb zúgás figyelmeztet bennünket a „*Plitvicei tavak*“-ra. Több egymásfölött keletkezett tavacsikából zuhan alá a *Styx* vize, közben mésztufát rak le. Nemsokára újabb tó partjához érünk. Vezetőnk megmagyarázza, hogy errefelé vezet a barlang folytatása az aggteleki szakasz felé. Innen visszafordulunk, mert ennek a résznek megtekintése már a különtúrák keretébe tartozik.

Visszacsónakázunk az első tavon, de a „*Főterem*“-ben most nem eddigi utunkat követjük, hanem néhány lépcsőn felmegyünk az ú. n. „*Misztérium*“-ba, a barlang egyik legtitokzatosabb részébe. Itt valóságos őskori fazekasműhely nyomaira bukkantak. A tudomány előtt még most is rejtély, hogyan közelítette meg a barlanglakó ezt a mélyen a barlang belsejében levő helyet? Tömerdek, vonalas rajzokkal díszített agyagedénytöredéket találtak itt. Látjuk az égetőkemencék nyomait, sőt jól láthatjuk a szükséges agyag kitermelése közben támadt lyukakat és a kaparóeszközök évezredes nyomát. Ugyancsak rejtélyes két, meglehetősen eldugott helyen talált, a sziklafalra faszénnel rajzolt ábrának a jelentősége.

De láthatunk itt még régebbi életnyomokat,

amit eddig Hazánk egyetlen barlangjában sem találtak még a kutatók: ezek a jégkorban itt élt hatalmas *barlangi medvé*-nek, mélyen a sziklafalba vésett karmolásainak nyomai. Elképzelhetjük ennek az állatnak erejét, ha a hosszú, 3 mm mélyen a sziklába vésett karmolásokat nézzük!

Továbbmegyünk a barlang egyik legszebb, cseppkövekben legdúsabban díszített termébe, az 1938 nov. 7-én történt felszabadulás emlékére elnevezett „*Felszabadulás Termé*“-be. Minden oldalról a legszebb képződmények tömege, valóságos megkövesedett csodák ejtik bámulatba az embert. A terem közepén különösen érdekes egy ősidőkben eldőlt és kettétört oszlop.

Innen indul az ú. n. „*Medvejárat*“, amelyik a benne található medvecsontokról kapta nevét és érintetlen cseppkövekben bővelkedő „*Szüz folyosó*“. Ez a barlang főjáratának folytatása az „*Ördöglyuk*“ felé.

Mi egy balról nyíló folyosóba megyünk, melynek elején alig néhány centiméter átmérőjű, 5–6 m magas cseppkőoszlopok ragadják meg figyelmünket. Másfélméter magas fekete guanókupac maradt meg a régen itt tanyázott rengeteg denevér után. Az erősen foszforsavtartalmú denevérguanó helyenként egészen kimarta a cseppkövet és mészkősziklát. Elmellőzünk három nagy begyű galambot, majd csodálattal állunk meg egy virágzó szomorúfűzfa reliefje előtt. A talajon még az elhullott virágokat is felfedezhetjük!

A „*Kínai teaház*“ oszlopokon nyugvó teteje a régi barlangfenék magasságát jelzi. A barlangon itt végigfolyt víz ugyanis egyre mélyebbre vájta medrét, csak itt-ott maradtak meg a régi fenék mésszel erősebben átítatott, ellenállóbb részei, amelyek ma 2–3 méter magasságban állnak ki a barlang falain. Ezek a tudományos szempontból oly fontos *terraszok* vagy *szinlők*.

„*Pálmatorzsek*“-kel sűrűn teletűzdelt „*Öserdő*“ között, majd ritkább „*ligetek*“ között vezet a szépen gondozott út, míg egyszercsak vasajtó tárul fel előttünk és újra kint állunk a napvilágon. Vége a csodás, felejthetetlen alvilági sétának!

II. A hosszú túra Aggtelektől Jósvafőig

Erre a kb. 5 órás túrára csak jó gyaloglók vállalkozzanak. Sportcipő viselése ajánlatos, egyébként semmiféle különleges felszerelés nem szükséges. Túlságosan meleg öltözködés felesleges. Miután a barlang hűs, tiszta levegője az étvágyat kedvezően befolyásolja, jól tesszük, ha egy kis harapnivalót, esetleg hópalackban teát viszünk erre a földalatti vándorlásra.

A nagy túrára általában két vezetés indul; az egyik délelőtt kb. 10 órakor az aggteleki bejáratától, a másik délután ellenkező irányban a jósvafői bejáratától indul.

Ha Aggtelekről indulunk, akkor úgy mint az I. b. túra leírásában a földalatti tóig megyünk. A tó közepe táján emelkedik ki a vízből a „*Nádor oszlopa*“, melynek vésett felírata *József nádor* 1806-évi látogatását örökíti meg. Felirata: IosephVs archIDUX aVstrIae, regnI hVngarIae paLatInVs pater patrIae Latebras sVbterranel antrI baraDLa VIDIt. A nagy betűk összegezve adják az 1806 évszámot. Ettől nem messze emelkedik egy másik vaskos cseppkő, amelyen valaha ugyancsak vésett felirat volt, de azt a cseppkőkéregzés ma már teljesen olvashatatlanná tette. *Vass Imre* még ki tudta annak tartalmát betűzni és az eredményt kézírással jegyezte fel könyve saját példányában. Eszerint a felírás a következő: FerDInanDUs prInCeps regIVs InVICtVs heros hVngarVs baraDLa oVantIbVs hospes gratVs optatVs VIVat. Ez a felirat tehát *V. Ferdinánd* 1817-évi látogatása emlékére készült. mellette találjuk a *Reviczky-oszlopo-t*. Ennek felirata: üDVöz Légy Drága s Io kÍráLyunk IobIa reVIs-

nyel gróf ReVICzky hazánk tsILLaga s DIsze. Ez *Reviczky* főkancellár 1829-iki látogatását örökíti meg.

A tó legnagyobb kiszélesedésénél erős zúgás jelzi, hogy vízeséshez közeledünk. A vízesés mellett lépcsőkön lemegyünk a *Styx*-patakhoz és ennek partján egészen a „*Morea-hegy*“ lábáig. A patak itt jobboldalt eltűnik a sziklák között, mi pedig felmegyünk erre a hatalmas tetőomlásra, melynek tulsó oldalán újra a patakhoz érünk. Ennek vize itt három méteres vízesésben harsogva zuhan alá. (*Török fürdő*) Nemsokára azonban újra kettéágazik az út. Jobboldalt indul az ú. n. „*Nehéz út*“, ezt a patak is követi. Mi azonban baloldalt lépcsőkön egy törmelékhegyre felkapaszkodunk és itt megtaláljuk az ősi barlangi patak hajdani, elhagyott medrét. Ez kb. 11 méterrel magasabban fekszik a mai patakmedernél. A járat ma már teljesen száraz, de kétoldalt még jól látni a patak régi lerakódásait, a *szinlő*-ket vagy *terrasz*-okat. Cseppkövekben rendkívül gazdag a „*Diana temploma*“ nevű részlet és pompásan csillog a kalcitkristályok tömegével borított „*Gyémánthegy*“. Alacsony, az agyagban vájott táron (*Münnich út*) keresztül megyünk és újabb hatalmas omladékhegy előtt állunk. Számos lépcső felvezet ennek tetejére, ahonnan szinte szédületes mélységbe tekinthetünk le. Itt kb. 60 méterrel magasabban vagyunk mint a vízfolyás, amelyik háznagyságú sziklatömbök között, a „*Dante-poklá*“-ban tajtékzik. A végtelennek látszó, pados pihenőkkel ellátott lépcsősoron leereszkedünk a patakhoz és ennek partján folytatjuk útunkat.

Innen kb. félkilométernyire egészen összeszűkül a barlang annyira, hogy teljes szélességében a patak ellepi. Ez a híres „*Vaskapu*“. Eddig ismerték a barlangot 1825-ig. 1825 június 1-én sikerült *Vass Imré*-nek ezen a vízzel telt szakaszon keresz-



„Hungária-tó“ az aggteleki szakaszban.



Részlet a kecsői szakaszban.

tülhatolnia és a barlang folytatását felfedeznie. Mi 7 betonhídon megyünk a vízfolyás felett. Különös, öblös moraj hallatszik: közeledünk az egyik víznyelőhöz. A barlangi patak vizének egy része itt ömlik az ismeretlen mélységbe és folytatja rejtélyes útját a még nagyrészt feltáratlan *Alsó barlang*-ban, amelyik alattunk kb. 20–30 m mélységben van keletkező félben. Járatai még annyira keskenyek, hogy még csak igen rövid szakaszát sikerült a kutatóknak nagy nehézségek árán bejárniok.

Nagy esőzések, hóolvadás után ennek az alsó barlangnak szűk járatai teljesen megtelnek vízzel, ilyenkor a nyelők nem tudják a *Stux* vizét apasztani és az egész vízmennyiség a főjáraton folyik végig egészen a *Horthy Miklós-terem* alatti nagy nyelőig. Ez minden vízmennyiséget képes befogadni és a Jósvaforráshoz levezetni.

Újabb 200 m után jobboldalt szép mésztuffa-teraszokon (tetaráták) átbukó vízömlést látunk. Ez a víz keskeny, magas sziklahasadékból ered. 1931-ben sikerült ebbe a hasadékba némi tágítások árán behatolni és 400 m hosszú, cseppkövekben igen dús járatot találni. A „*Török mecset*” nevű képződményről, amelyik a járat elejének közelében emelkedik, a „*Török mecset ága*” nevet nyerte ez a nehezen járható barlangjárat. A 400-méteres járat végén annyira összeszűkültek a sziklafalak, hogy lehetetlenné tették a továbbhaladást. 1934-ben sikerült ezt az akadályt robbantással annyira bővíteni, hogy a keresztüljutás lehetővé vált. Az újonnan felfedezett járat hossza 700 m. Végén kettéágazik, az egyik ág az *aggteleki tó*, a másik a *Zomborlyuk* nevű felszíni víznyelő alá vezet és ezeknek vizét hozza a barlangba.

Utunk most már a legváltozatosabb, egyre dúsabb cseppkőképződmények között vezet. Külö-

nösen figyelemre méltó a „*Tündér-vár*“ és a „*Szemirámisz függőkertje*“, szinte ijesztő a hatalmas, ágaskodó „*Tengeri rák ollója*“. Tanulságosan mutatja be a cseppkő eldőlésének egyik stádiumát a „*Pizai ferde torony*“, egy nagy, erősen dülőfélben levő állócseppkő. Ha az állócseppkő ugyanis nem szilárd sziklaalapon keletkezik, hanem agyagos talajon, akkor előbb-utóbb elérkezik az az idő, amikor a talaj már nem bírja el az egyre nehezebbé váló cseppkő súlyát, a cseppkő eldől. Mekapóan szép az „*Anonymus szobra*“ mögötti, élénk vörös, csillogó kalcitkristályokkal borított cseppkőfal.

Innen 350 méternyire, jobboldalt nyílik a barlang leghosszabb oldalágának a „*Retekág*“-nak bejárata. A *Retekág* számos retekalakú cseppkőképződményéről kapta nevét. Ez a 2748 m hosszú járat nemcsak a barlang leghosszabb, de egyben legszebb oldalága; különösen az 1932-ben felfedezett szakaszok bővelkednek a legcsodásabb képződményekben. (A *Retekág* részletesebb leírását lásd a „*Különtúrák*“ alatt!)

Idáig földalatti útunk felét jártuk meg. További útunk egyre jobban bővelkedik a tiszta, fáklyakoromtól mentes cseppkövekben. A *Styx*-patak innen kezdve a *Retekág* vizével bővülve tekintélyes patakká dagad, de a számos víznyelő később újra leapasztja. Útnk érdekességei a cseppkőbálvánnyá vált „*Lót felesége*“, a „*Gabona-kenyér*“ és két, felül összenőtt állócseppkő, a „*Castor és Pollux*“. Pompás redőkben omlik le a „*Szent István palástja*“. A barlang baloldalán alacsony nyíláson átbujva, szűk, de rendkívül magas terembe mehetünk; ennek oldalában igen meredek agyaglejtő vezet a magasba, ez a „*Jákob létrája*“. 1933-ban sikerült elsőízben ezen a rendkívül veszélyes, helyenként függőleges agyagfalon felkaspaszkodni. Kb. 30 m magasságban azonban telje-

sen síma cseppkőréteg borítja, ami teljesen lehetlenné tette a továbbjutást.

Visszamegyünk a főágba, ahol nemsokára érdekes jelenségre leszünk figyelmesek: kb. 1 m magasságú állócseppkő tetejéről egyenletes időközökben vékony vízcseppek szöknek fel! Ez a „Szökőkút“. Működésének titka abban rejlik, hogy a cseppkő tetején kis csészealakú mélyedés van, amit a felülről hulló vízcseppek mechanikai hatása létesített. A felülről hulló és onnan minden irányban széjjelpattanó vízcseppek keltik megfelelő világítás mellett azt a látszatot, mintha a cseppkőből szökne a víz.

A „*Minerva templomá*“-ban a képződmények sokasága szinte bámulatba ejtő; különösen érdekes a „*Minerva sisakja*“. Közelében a patakmederben eldőlt cseppkőoszlop fekszik. Rajta jól láthatók azok a mélyedések, amelyeket a víz oldó hatása, a *korrozió* mart a cseppkő felületébe.

A *Minerva Temploma* közelében levő víznyelő a *Styx* vizének igen nagy részét vezeti az *Alsó barlang*-ba, ezért innen kezdve kb. félkilométeres szakaszon legtöbbször teljesen elapad a patak és csak a Vöröstói bejárat tárójából, illetve ez alól csörgedező vízfolyás táplálja újra. A *Vöröstói bejárat* egy a barlang jobb oldalában nyíló szűk mellékágba torkollik. A mesterséges ferde táró hossza 100 méter. *Münnich Kálmán* felmérése alapján fúrták 1890-ben. A barlang látogatását ez a bejárat régebben természetesen lényegesen megkönnyítette, mert megtakarította visszafelé az utat. Az új jósvafői bejárat létesítése óta azonban már alig használják, mert aki Aggtelektől idáig eljön, az már továbbmegy Jósvalfőig.

Az újonnan rendezett, egy szinten vezetett úton elmellőzzük a patakból kiemelkedő „*Noé bárkájá*“-t és a mennyezetről lógó halalakú cseppkövei után „*Halszáritó*“-nak nevezett helyet. Zú-

gás jelzi, hogy víznyelőhöz közeledünk. Mellette vakítóan fehér, hatalmas oszlop felett az „*Egri nagy orgoná*“-t orgonasípokhoz hasonló cseppkő-sorozatot látjuk, sőt felfedezhetjük mögötte az apró stalagmitok alkotta „*Kórus*“-t is!

A víznyelő közelében a baloldali sziklafalban szép kövületeket, *tengeri liliom* maradványokat (crinoidea) láthatunk, mint a sok millió évvel ezelőtt itt hullámozott *triáztenger* néma tanuit. Ezek a maradványok, melyek főleg nyéldarabok, annál is inkább nevezeteseek, mert ezen a vidéken igen ritkák a kövületek.

A pompásan színezett „*Alabástromszobor*“ és a sokkarú a mennyezetről lelógó „*Polip*“ melletti kis tócsában gyakran látjuk a barlang egyik legérdekesebb lakóját, az apró fehér *Pokoli vak-rák*-ot (*niphargus aggtelekiensis dudlich*) cikázni. Ez a mi tudásunk szerint csak az Aggteleki barlangban élő állat a barlang örök sötétségében elvesztette látóképességét.

Jobboldalt nyílik az „*Arany utca*“ nevű rövid oldalág bejárata. Ennek fenékmagassága kb. 1 méterrel a főjárat szintje felett van. Valamikor ez az oldalág a *Vöröstó* helyén volt felszíni víznyelő vizét vezette a barlangba. A víznyelő eldugulása és a mostani tó keletkezése után azonban a vízfolyás és ezzel az oldalág mélyülése is megszűnt. Ezért magasabb jelenleg ennek az oldalágnak a fenéke mint a főágé, amelyik az „*Arany utca*“ kiszáradása óta is állandóan vizet vezet és mélyül.

Hosszú lépcsősor alá érünk. Mielőtt útunkat folytatnánk, felmegyünk a lépcsőkön, hogy megnézzük a barlang egyik legnagyobb látványosságát, a híres „*Csillagvizsgálótornyot*“, a világon ismert legnagyobb cseppkövet. A lépcsősor tetejénél épített, korláttal ellátott térségről csakugyan olyan látvány fogad, amilyent elkép-

zelni is nehéz: 5 méter átmérőjű és kb. 24 méter magas cseppkőóriás emelkedik előttünk. A felfelé hegyesedő torony tetejére pedig a Természet csodás játéka gömbalakú képződményt helyezett. De nemcsak ennek a kolosszusnak méretei ejtik bámulatba az embert, hanem barokk szoborcsoporthoz hasonló díszítésének páratlan gazdagsága és szépsége. A formákon kívül a csodálatos színek és kalcitkristályokkal borított felületek még fokozzák a lenyűgöző hatást. Ha a barlangban idáig semmi mást nem láttunk volna, ezért az egy képződményért is érdemes lett volna eddig 4 órát gyalogolni!

Újra lemegyünk a patak melletti útra és az ijesztő „Szörnyfej“-et elmellőzve áthaladunk a *Sziklautcá*“-n; ez a barlangnak egyetlen helye, ahol a fenéken is az eredeti szálkőzetet látjuk. Olyan nagy itt a víz sodra, hogy a legkisebb agyag- vagy kavicslerakódás sem maradhat meg. A *Sziklautca* végén jobboldalt látjuk a Természetnek egy valóban különös játékát: olyan élet-hű „*Papagály*“ ül egy cseppkövön, amilyennél különbet még művész keze sem faraghatna!

Sűrű egymásutánban következnek még szebb-nél-szebb képződmények, a „*Niagara vízesés*“ a „*Cerberusz*“, a „*Szivárvány színek*“, „*Kaktusz-csoport*“ stb. Végül hatalmas nyílású víznyelőhöz érünk, amelyik a barlang összes vizét, még a legnagyobb áradások idején is elnyeli. Itt tehát búcsút mondunk eddigi hű kísérőnknek a *Styx* pataknak és néhány lépcsőn felmegyünk a „*Horthy Miklós terem*“-be. Innen a jósvafői kijáratig lásd az I. a) számú túrát.

III. Különtúrák

Azok számára, akik a barlang iránt behatóbban érdeklődnek és azt a maga őseredeti érintetlenségében akarják megismerni, a barlangvezetőség újabban külön kívánságra különtúrák vezetését is lehetővé teszi. Ezek a különtúrák természetesen bizonyos gyakorlottságot, sőt néha alapos felkészültséget, edzett szervezetet kívánnak. A különtúrákon való részvételt előre be kell jelenteni, a résztvevők száma korlátozott. A nyári, nagyforgalmú hónapokban a különtúrákat rendszerint éjjel vezetik.

a) A Rókabarlang

A legkönnyebb különtúra egyike, menetidő kb. 1 óra. Az aggteleki bejárattól a szokásos úton a „*Királykút*“-ig megyünk. Itt az útról jobbra letérünk és a hatalmas sziklatömbökkel övezett nagy terem leghátulsó sarkából egyre jobban összeszűkülő folyosóba érünk. Itt néhány neolith cseréptöredéket és csiszolt csontszerszámot találtak.

A többször kanyargó, szűk folyosó végül rendkívül tág, magas teremben végződik. A teremtet borító sziklatömbök tetejére mászunk, innen megkapó látványt nyújt a terem díszítő rengeteg tiszta cseppkőképződmény és a helyenként vízeséshez hasonló kristályokkal bélelt kis vízmedencék is.

A sziklák tetejéről egy másik, alacsonyabban fekvő terembe mászhatunk le, ahol még sűrűbben állnak a cseppkőoszlopok. Egy régen itt talált rókaesontvázról kapta ez a barlangszakasz nevét. Túránk ebben a teremben végződik.

b) Labirintus

Ugyancsak könnyű, de előbbinél valamivel nehezebb túra. Menetidő kb. másfél óra. Az aggteleki bejárattól a szokásos úton a „*Paradicsom*”-ig. Ennek leghátsó szakaszából egy nehezen megtalálható szűk nyíláson kell a hatalmas sziklatömbök közötti hézagokban lemásznunk, míg kisebb terembe érünk. Innen újra nagy sziklák között haladva magas, cseppkövekkel dúsan díszített terembe jutunk, ahol 1799-ből való évszámot látunk. Innen többfelé ágaznak el járatok; ezek nagyrésze újra egymásba találkozik. Miután ezek a járatok nagyon hasonlítanak egymáshoz, igen nehéz a bennük való tájékozódás. Az egyik lefelé vezető nyíláson lekúszva még feltáratlan alacsony patakmederhez érünk, amelyik valószínűleg a *Baradlavölgy* elszivárgó vizeit vezeti a *Styx*-be.

A terem ÉNy-i oldalában felmászunk egy magasan nyíló sziklaablakhoz. Ezen átbújva a túlsó oldalon újabb, még sokkal nagyobb termet látunk. A sziklaablakból vagy kötél; vagy az egyik közelben álló cseppkőoszlop segítségével leereszkedünk a terembe. Innen is igen sokfelé nyíló járatok ágaznak széjjel. Az egyik összeköttetésben van a *Baradlavölgy*-ben nyíló *Kis Baradla* barlanggal. A járatok nagyrésze összeomlott sziklatömbök között és alatt vezet, ezért itt nagy óvatosság ajánlatos. Egyik könnyen elvéthető igen szűk, rövid folyosóból nagy hasadékba mászunk, ennek baloldalában nyíló keskeny sziklaablakon keresztül átbújva túránk végcéljához, egy pompás, tiszta cseppkőcsoportokban bővelkedő nagyobb terembe érünk. Valószínű, hogy a barlang valamikor ebben az irányban folytatódott, de az egyre mélyülő *Baradlavölgy* kettévágta itt a folyosót és csak azután keletkezett a *Styx*-nek a kecsői szakasz felé vezető mai medre.

c) Törökmecset oldalága

Érdekes, de igen fárasztó barlangtúra helyenként rendkívül szűk szakaszokkal. Csak kis víz-állás mellett járható. Időtartam az aggteleki bejáratától kb. 4—5 óra.

A „Hosszú túra“ útvonalán megyünk egészen a „Török mecset“ nevű cseppkőcsoport közelében a barlang jobboldalából fakadó vízfolyásig. A vízfolyás keskeny, magas hasadékból ered. Ebbe a hasadékba — amit a kutatók 1931-ben a járat felfedezése alkalmával némileg kibővítettek — kell beleprésselődnünk, beljebb már kissé tágul a járat. Az átlag 1 m széles, de helyenként alig félméteres járat átlagos magassága 5—6 m. Cseppkőképződményei igen szépek és sűrűek. Végig térdig érő vízben kell gázolni, néha csak hasonkúszva lehet a sűrű cseppkőképződmények alatt áthalolni. Kb. 400 méternyire elérjük a járat első kiszélesedését, az igen szép „Mária terme“-t Közvetlenül utána van a járatnak az a pontja, ameddig az első kutatás alkalmával hatolhattunk. Itt a sziklafalak annyira összeszűkültek, hogy csak a karbidlámpát tudtuk a keskeny résen keresztüldugni. Ennek fénye mellett azonban megláttuk a járat újra szélesedő folytatását. Végre 1934-ben sikerült ezt a helyet robbantás segítségével annyira kitágítani, hogy rajta keresztülérhettünk.

De most is még annyira szűk ez az átbúvó, hogy csak hasonkúszva, félig a vízben feküdve lehet továbbjutni. A folyosó innen kezdve aránylag elég tágas, képződményei igen szépek. Különösen érdekesek a kis vízesések és apró tavacs-kák, amiket a vízből lerakódó mésztuffa képez. Újabb félkilóméter után a járat kettéágazik. A baloldali ág kevésbé érdekes, ezért inkább a jobboldalit követjük. Ez a járat többször elága-

zik, ezeknek az elágazásoknak nagyrésze még feltáratlan; kutatásuk csak igen csapadékszegény időszakban lehetséges. A járatot végül egy alacsony, cseppkőalkotta rács teljesen elzárja.

A mérések szerint a „*Török mecset oldalága*“ jobb elágazása az *aggteleki karszttó* alá vezet és ennek elszivárgó vizét vezeti a barlangba. A baloldali ág a *Zombor-lyuk* nevű víznyelővel van kapcsolatban.

d) A Retekág

A legszebb és leginkább ajánlható különtúra. Nem nagyon nehéz, de elég fárasztó. Menetidő kb. 5—6 óra. A „Hosszú túra“ közepén, jobboldalról bő vízfolyás torkol a *Styx*-be. Itt kezdődik a barlang leghosszabb oldalága, a két és háromnegyed kilométer hosszú *Retekág*. Nevét a benne található számos retekalakú cseppkőről nyerte.

A *Retekág* eleje eléggé kényelmesen járható, később azonban már hol a patak egyik oldalára, hol a másikra kell átugornunk, bár legegyszerűbb mindjárt az elején a vízbe gázolni, később úgyis bele kell mennünk!

A fáradságért bőven kárpótol a sok gyönyörű, csodásan csillogó kristályokkal borított cseppkő. Különösen érdekesek a konzolszerűen kiugró, alul lapos képződmények. Ezek alján néha ezernyi apró, üvegszerűen átlátszó cseppkő lóg. Ezek a képződmények mutatják a régi patakfenék magasságát.

Kb. félkilométernyire jobboldalt szép cseppkőcsoportot látunk; ezek mögött rejtőzik a *Retekág* egyik elágazása. Bejárása eléggé fárasztó, de megéri annak, aki a ritkán járt utakat szereti. Hossza 210 méter.

Útunkat a folyton változó szélességű és magasságú *Retekágban* folytatva, újabb félkilomé-

ternyire erős vízzúgás figyelmzetet bennünket. Baloldalt alacsony folyosóból fakad a zúgást okozó víz. Kb. 300 m hosszú a folyosó. Bejárása igen fárasztó, különösebb érdekessége nincsen.

Végül nagy sziklaomlás előtt megállunk. Idáig ismerték régebben a *Retekág*-at. Az 1932-évi kutatások alkalmával sikerült az utat eltorlaszoló sziklaomlás tetején a mennyezet alatt kis nyílást létesíteni és ezen keresztül a folytatást megtalálni. Óvatosan felmászunk tehát a nyíláshoz, majd a hatalmas omladékhegy tetejére. Meglepő, hogy az eddig aránylag nem tágas folyosó itt milyen óriási üreggé szélesedik. Az üreg mennyezetét alig lehet látni, szélessége pedig kb. 40 m. Az omladékhegy túlsó oldalán vigyázva lemászunk (mozgó sziklatömbök) a patakmeder folytatásába. A *Retekág*-nak ez az újonnan felfedezett szakasza még az ediginél is sokkal szebb. Jobbról-balról csillogó, szikrázó kristályok, ragyogóan tiszta és sértetlen cseppkövek tömege látható. Lehetetlen ezt a rengeteg képződményt részletesen leírni, de mébis talán a legérdekesebb köztük egy szabadon függő, majdnem a patakfénéig leérő 6 méter hosszú és 1 méter széles cseppkőfüggöny, amelyik annyira vékony, hogy a mögéje tartott lámpa fénye keresztülvilágít rajta és pompásan kiemeli a függöny erezetének nagyszerű rajzát. Innen nem messze kezdődik a *Grand Kanyon*-nak nevezett félelmetesen magas sziklahasadék. Ebben semmiféle cseppkő nincsen, mégis megkapó látványt nyújtanak ezek a vízmarta hatalmas, síma sziklafalak.

A sziklahasadék után nemsokára nagy agyaghegy lábához érünk. Ez óriási csarnokban képződött mennyezetomlás folytán. Az üreg hatalmas méreteit csak akkor láthatjuk, ha az agyaghegy legmagasabb pontjáig felkapaszkodunk (óvatosság a síma agyaglajtőkön!) Ez a párat-

lanul megkapó üreg a felfedezéskor a barlangtan nagy tudósa tiszteletére a „*Cholnoky-terem*“ nevet nyerte.

A hegy legtetején apró, gyémántszerűen csillogó calcitkristályokkal kirakott kis kiszáradt tómedret látunk, ez a „*Gyémánttó*“.

A „*Cholnoky-terem*“-ből diadalkapuhoz hasonló pompás cseppkőportálén keresztül megyünk, majd újra lemászunk a patakmederhez. Ez innen már egyre jobban összeszűkül, majd többfelé elágazik. Az elágazások egyike összefügg az Aggtelek melletti *Ravaszlyuk* nevű nagy víznyelővel. Az összefüggés azonban mai napig még járhatatlan, szűk hasadékokból áll, amelyeken keresztül csak denevérek közlekedhetnek.

Innen visszatérünk, de a *Grand Kanyon* után nem a patakmedret követjük, hanem a baloldali agyagos sziklafalon felkapaszkodunk egy magas teremig, ennek hátsó sarkából alacsony folyosóba érünk. A folyosó hatalmas terembe vezet, amelynek közepén minden képzeletet felülmúló szépségű cseppkőcsoportot látunk. Ez a csoport nemcsak szinte művészi elrendezésével és az oszlopok páratlan sűrűségével, hanem csodálatos színjátékával is gyönyörködtet. Az összes színek pompáznak itt, de különösen a ragyogó fehér szín tisztasága meglepő. Az oszlopok lábánál pedig milliónyi apró kristály szikrázása kápráztatja szemünket. Ez talán az egész barlang legszebb terme, a „*Csodák terme*“. Innen rövidebb úton visszamászhatunk a patakmederbe, majd a már megtett úton visszamegyünk.

e) Az Őrdöglyuktől a kecsői bejáratig

Nehéz, de igen érdekes túra. Időtartama kb. 3 óra. Az *Őrdöglyuk* a *Domicatető* nyugati olda-

lában nyíló zsombolyszerű üreg, melynek összefüggése az *Aggteleki barlang*-gal csak újabban ismeretes. A szájhagyomány szerint a közeli *Büdöstó* mellett állott kocsmában meggyilkolták és kifosztották a jobbmódú betévedt embereket és az *Ördöglyuk*-ba dobták holttesteiket. Valószínűbb, hogy a kocsmában alaposan beszeszelt kecsőiek, akiknek útja a barlang mellett vezetett, hazatéréskor belezuhantak a mélységbe és így lelték halálukat. Néhány évvel ezelőtt is így fejezte be életét az egyik kecsői bíró.

A függőlegesen lefelévezető nyíláson le-mászunk, majd a barlang alját borító kötörmelék-kes lejtő legalsó pontjánál nyíló keskeny nyíláshoz érünk. A nyílás alatt tátongó mélységbe kötelen leereszkedünk, vagy jó fogást nyújtó cseppkőbütykökön le-mászunk.

Szűk, meredeken lefelé vezető hasadékba érünk, amelyik hatalmas terem fölé vezet. A terem szép cseppkövek díszítik. A terem legalsó részéről alacsony nyílás alatt át kell bújnunk, jobbra fordulnunk, majd néhány sziklatömb között pár métert fölfelé másznunk. Alacsony, lapos mennyezetű rövid folyosó keskeny, kb. 4 m mély függőleges akna fölé vezet. Ezen terpeszkedve le-mászunk.

A majdnem süvítő léghuzat az egész túra legszűkebb szakasza felé mutatja az irányt. Alig 40 cm átmérőjű csőszerű nyíláson kell keresztülpréselődnünk. Ennek ráadásul még az a kellemetlen tulajdonsága is megvan, hogy hirtelen derékszögben jobbra fordul, tehát vigyáznunk kell, hogyan bújunk a nyílásba! A nyílás kisebb terem fölé vezet. Ennek fenekét rendszerint először a kezünkkel érintjük, csak azután jön a lábunk. A lejtős terem alján újabb nyíláson lenézhetünk olyan óriási méretű terembe, amilyenhez hasonlót alig találunk az egész barlangban.

Ide kötélre kell leereszkednünk (kb. 8 méter mélységbe!) A termet pompás cseppkőoszlopok díszítik, különösen érdekesek azok, amelyek átmérője alig 5–6 cm, magasságuk pedig 5–6 méter!

A tereméből sziklák között újabb mélységbe mászunk le, ahol végre elérjük a barlangi patak szintjét, a *Styx* eredetét. A víz folyásával egyezően, balra fordulva haladunk most már végig a vízfolyás mentén hosszú, alacsony sziklacsőben, néha bizony bele kell a vízbe hasalnunk, ha az alacsony mennyezet alatt át akarunk jutni. Ezt a túrát ezért csak igen kis vízállás mellett ajánlatos bejárni. Egy helyen a patakmeder annyira összeszűkül, hogy az átbujás lehetetlennek látszik; ezt az akadályt egy fölfelé vezető nyíláson át megkerülhetjük. Innen már egy-két kerülőtől eltekintve végig követhetjük a patakot egészen a „*Szűz folyosó*“-ig, amelynek hófehér cseppkövei eddig még megmenekültek a cseppkőtörők barbár kezétől. Itt végre rátérünk a kecsői szakasz villanyvilágított részének betonútjára.

f) A II. csónaktúra

Időtartama kb. másfél óra. Bárki számára ajánlható, melegebb ruha ajánlatos. A túrán legfeljebb 10 személy vehet részt.

Ez a rendkívüli szép, felejthetetlen élményt nyújtó túra ott kezdődik, ahol az I. c) túránál a „*Plitvicai tavak*“-nál visszafordulunk. Itt kezdődik a közel egy kilométer hosszú II. számú földalatti tó. A csónakkikötőnél beülünk az egyik kényelmes, széles ladikba, a csónak orrára erősítjük a nagyfényű petrolgázlámpát és lassú evezőcsapásokkal indulunk az itt még keskeny, lagunaszerű taven. A tó elején még annyira sűrűek a mennyezetről lógó képződmények, hogy helyenként egészen mélyen le kell hajolnunk. Rövidebb egyenes szakasz után derékszögben balra kanya-

rodik a barlang. A baloldali falat rendkívül szép, hófehér, kristályos csillogású cseppkövek borítják. Itt erősen kiszélesedik az üreg. Előttünk magasan nagy terem nyílik. Alatta kiköthetünk és kellő óvatossággal felmászhatunk ebbe a kb. 10 méter magasan fekvő üregbe, amelynek érdekessége, hogy a sziklákon és egy helyen az agyagban barlangi medve karmolásnyomai láthatók.

A tó ezután is folyton változó szélességű; néha széles termeken haladunk keresztül, néha pedig olyan keskeny, hogy a csónak éppen csak elfér a sziklák között. A sok kanyar még fokozza az út érdekességét, mert mindig újabb, változatos látványokat tartogat számunkra. Néha nem tudjuk, hogy függő cseppkő tükröződik, vagy a tó fenekéről álló cseppkő mered e fölfelé? Helyenként valóságos cseppkőszigetek állnak ki a vízből, más helyen meg teljesen hiányzik a cseppkődísz, csak simára csiszolt sziklafalakat látunk. A sok öblösödés, üstszerű mélyedés, kimosás pompásan jelzi a víz hajdani örvénylő mozgását és még a kemény mészkősziklát is megtámadó sokszázezeréves munkájt.

Útunk végéfelé nemcsak kiszélesedik a tó, hanem szinte beláthatatlan magasságig emelkedik a mennyezet. Végül nagy, kerek terembe érünk, ennek közepén sziklasziget emelkedik a vízből. Itt már jól hallani a tó végét jelző vízesés zúgását. A szigetet megkerüljük és csónakunkat visszafelé fordítjuk, hogy kifelé teljesen más oldalról és más megvilágítás mellett újra élvezzük ezt a felejthetetlen csónaktúrát.

g) A kecsői bejáratától az aggteleki bejáratig

Igen fárasztó, nehéz túra, csak rendkívül edzett és erős szervezetűeknek ajánlható. Időtartama kb. 4 óra..

A kecsői bejáratától mint a III. f) alatt a második tó végéig. Itt a csónakokból kiszállunk és lecsúszunk a betongáton a patakmederig. Innen azután hol térdig, hol combig érő vízben gázolunk a mederben. Jobboldalról oldalág nyílik, amelyik az egyik víznyelő vizét hozza a Styxbe. A közvetlen utána következő szakasz annyiban nehéz, mert a patakfenekét mély, puha agyag borítja. Később hosszabb ideig a patak partján is mehetünk. A képződmények eleinte nem annyira sűrűek, inkább a vízmarta sziklafalak érdekesek és tanulságosak. Az egyik baloldali színlőn, két m magasságban sikerült 1939-ben egy *őstulok*-csontot találni. Ez azt bizonyítja, hogy ennek az állatnak idejében, tehát a jégkorszak vége felé a barlangi patak kb. 2 méterrel magasabban folyt.

Igen érdekesek a barlangot teljes szélességében átszelő mésztuffalakerakódások, *tetaráták*.

Egyik helyen a patakmedret vasrács zárja el. Itt balra fel kell kapaszkodnunk, hogy a rácsot megkerüljük. Még látható a régi felső vasrácsnak a helye is, ez volt a „csehszlovák“ földalatti országhatár. Az agyagban még látható az a mélyedés is, amelyet még 1938 őszén, a visszacsatolás előtt a vasrács alatt kellett kikaparni, hogy a magyar színek a megszállt barlangszakaszba kerüljenek.

Innen újra változatos úton, hol a patakmederben gázolva, hol a Styx partján haladunk állandóan a vízfolyás irányában Kelet felé. Erősebb zúgás újabb, igen szép mésztuffagátakra figyelmeztet. A barlang itt mintha hirtelen jobbra fordulna, de ez csak a barlang egyik oldalága; a főág, illetve a patak egyenesen halad tovább Kelet felé, csak a méretei csökkennek erősen. A jobboldali, tágas mellékágba érdemes bemenni, rendkívül szép, szinte áttetszően tiszta csepp-

kövek tömege díszíti. Később ez az oldalág ketté-ágazik. A baloldali ágat még igen messze lehet követni. Ez összefügg az ú. n. *Csernai-tó* víznyelőjével.

A főág erősen lehajló mennyezete alatt követjük a patakot, néha elég mélyen be kell abba merülni. Ahol a barlang újra kissé kitágul, ott látható a csehek által elsőízben elhelyezett vasrácsnak a nyoma.

A víz innen egyre mélyebb lesz, a mennyezet is erősen lehajlik. Kb. 300 m után a falba karcolt neveket látunk: a cseh kutatók neveit, akik idáig jutottak el a kecsői bejáratától, de innen kénytelenek voltak visszafordulni, mert a most következő szifon elzárta a továbbhaladás útját. 1932 augusztus 21-én sikerült a szerzőnek és társának magyar oldalról elsőízben a szifon alatt áthatolni. Erről tanúskodik a „Kessler—Sandrik 1932 aug. 21” felírás. A szifon ma már kevesebb veszéllyel járható, mert a vizet duzzasztó mésztufagátakat kissé lefaragták. Mégis jól be kell a vízbe merülnünk, hogy a szifon alatt átbújhassunk. Különösen a karbidlámpára kell ügyelni, mert a fröccsenő víz és az itt rendkívül erős légvonat könnyen elolthatja a lángot.

Megkönnyebbülve emelkedünk ki a vízből a szifon tulsó végén. Innen már aránylag könnyen tehetünk meg újabb 200 méteres szakaszt. Ezután még egy szifon alatt kell átbújnunk. Nagy víz-álláskor ezt esetleg jobboldalt egy rendkívül szűk járaton megkerülhetjük.

Itt már túl vagyunk a legnehezebben. Cseppköves részletek váltakoznak símafalú, vízcsiszolta sziklafolyosókkal. Még egy jobbról nyíló oldalágat kell elmellőznünk majd nemsokára elérjük az aggteleki villanyvilágított szakasz betonhídját. Innen mint I. b) alatt az aggteleki bejáratig.

Jósvafő

(Abaúj - Torna vármegye)

Kedvelt nyaralóhely erdős hegyek tövében.

Nagyszerű kirándulások kiindulópontja.

Jelzett turistautak.

Bővizű források, pisztrángos patak, fürdési lehetőség.

Kiadó szobák ellátással vagy anélkül.

A nyári hónapokban SZIN vasutállomástól autóbuszjárat.

Bővebb felvilágosítással készségesen szolgál a

Községfejlesztő Bizottság
Jósvafő.

Hoffmann

OLAJFESTMÉNYEK.
ARANVOZÁSOK. TÜKRÖK. FÜG-
GÖNY-TARTÓK. FAKARNISOK. RÉGI
KÉPKERETEK RESTAURÁLÁSA.

IV KÁROLY-KÖRUT
28 SZ.
IV GÉRALÓCTY-UTCA
3 SZ.

TELEFON
189-3-09.
189-4-03.
189-2-39.
ALAPITVA:
1889.



**MŰVÉSZI KÉP
ÉS HOFFMANN KÉPKERET
AZ IGAZI OTTHON DISZE!**